

TANULMÁNYOK

ZACHAR JÓZSEF

A FRANCIA KIRÁLYSÁG 18. SZÁZADI MAGYAR HUSZÁRAI Történelmi-statisztikai tanulmány

A 17—18. század magyar hadtörténelmével foglalkozó újabb hazai irodalom megfelelő módon feltárta a francia—magyar katonai együttműködés egyik aspektusát, a sorozatosan Habsburg-ellenes háborúkat vívó francia udvar részéről a támaszt jelenthető magyar félnek való segítségnyújtást. Így közismertek a Francia Királyságnak a harmincéves háború folyamán az erdélyi fejedelemséggel kötött szerződése, a francia segélyhadaknak a szentgotthárdi csatában való részvétele, a hatvanas években Zrínyi Miklósnak és a Wesselényi-féle összeesküvés résztvevőinek francia kapcsolatai, az Erdélyvel és a bújdosókkal a hetvenes években kötött francia szerződések, az ezekből fakadó pénzsegély, sőt francia segélyhadak megjelenése, a Thököly-felkelésnek nyújtott francia pénzsegély és tisztek rendelkezésre bocsátása, végül a Rákóczi-szabadságharc idején folyósított francia pénzsegély, diplomáciai támogatás és a francia hadmérnökök, tüzérek magyar földön való hadba küldése.

A kapcsolatok másik vetülete, a sajátosan magyar fegyvernemnek tekintett huszárság jelentős magyar részvétellel való franciaországi megjelenése és fejlődése, mindeddig háttérbe szorult a hazai kutatások során, holott a francia hadtörténelmi munkák sohasem mulasztják el megjegyezni a franciaországi huszárok eredetéről, ahogyan *Marcel Dupont* megfogalmazta: „Magyarországról jöttek és már XIII. Lajos uralkodásától közülük néhányan a reguláris alakulatok keretében harcoltak.”¹ Valóban, a *Mercure Français* 1630 augusztusi számában a 234. oldalon XIII. Lajos Ratisbonne-ba (Regensburg) való június 29-i bevonulásával kapcsolatosan a beszámolóban ott szerepel ez a mondat: „Egy órától kezdve érkeztek a társzekerek, ... és köztük néhány lovas, majdnem mind magyar, a többség szőrén ülte meg a magyar lovat, melynek farkát és combjait vörösre festették.”² A francia udvar felfigyelt e magyar lovasokra.

A harmincéves háború folyására tekintettel a nagyhatalmú Richelieu bíboros 1635-ben azt indítványozta az uralkodónak, hogy szervezzenek három ezredből álló „magyar lovasságot”. A Meilleray-, Espenana- és Sirot-ezred valóban magyar minta szerinti könnyűlovas alakulat volt. Tagjai között szerepeltek magyarok is, mások mellett tisztként szolgált báró galántai Esterházy György. A túlnyomó többség mégis német, lengyel és horvát származású volt.³ Így az a

¹ *Dupont, M.*: Nos vieux houzards. Paris, 1934. 2. o.

² Közli: *Choppin, H.*: Les Hussards. Les vieux régiments 1692—1792. Nancy, 1898. 7. o.

³ *Fieffé, E.*: Histoire des troupes étrangères au service de France. Paris, 1854. I. 1. 191. o.; *Denison, G.* Geschichte der Cavallerie. Berlin, 1879. 602. o.

századforduló idején elterjedt megállapítás, amely szerint ezek összetételük szerint is magyar ezredek lettek volna, tévedés.⁴ A jelleg mindenesetre magyar volt. *Peter Daniel* így fogalmazta meg ezeknek az ezredeknek a feladatát: „Ezeket az alakulatokat hasznosították a felderítés során, elő- és utóvédként és a málha fedezésekor, mert könnyűlovasságként könnyen mozogtak.”⁵ Ez a három „magyar ezred” rövid életű volt, a zsoldostoborzás nehézségei miatt az Espenana-ezredet már 1637-ben beolvasztották a másik kettőbe, Richelieu bíboros halála után pedig 1644-ben feloszlatták a Sirot-ezredet, végül 1656-ban a Meil-leray-ezredet is.⁶

Magyar huszárok nagyobb számban való francia földre kerülése a Thököly-felkelés hanyatló szakaszától kezdődően figyelhető meg. A magyarázat a felkelésnek nyújtott francia segítségben és az ennek következtében a Francia Királyságba vetett reménységben keresendő. A francia hadvezetés kezdetben nem ismerte fel újabb, ez esetben összetétele szerint is magyar könnyűlovasság ezred alapításának szükségességét. A magyar huszárokat részben a meglévő lovasezredekbe osztották be, részben, lovukat elvéve, gyalogszolgálatra kényszerítették őket.⁷

A magyar szökevények számának gyarapodására egy korábban Habsburg-szolgálatban állt kalandor, Croneberg (egyek források szerint: Corneberg) báró figyelt fel, és 1692. október 19-i keltéssel ezredtulajdonosi kinevezést és toborzási engedélyt eszközölt ki.⁸ Az ezredalapítási okirat 10 században szolgáló 500 huszár toborzását rendelte el, de az átszökött magyarok bizalmatlansága miatt ez nem sikerülhetett. Csupán egy 50 fős teljes századot sikerült felállítania, egy másikba 38 főt toboroznia, de ezek zöme sem magyar, hanem elsősorban német volt. A rajnai hadszíntéren felállításra került francia tulajdonú huszárezred híre mindenestre vonzotta a Pfalz birtoklásáért a Francia Királysággal 1688 óta hadban álló Habsburg-birodalom hadseregéből az abba besorozott különböző nemzetiségű huszárokat, köztük a magyarokat is. Különösen így volt ez 1693-tól, amikor az ezred élére Jacques-André Mortani ezredes került.⁹ A dezertálás mégsem vált tömegessé, mindössze a második század feltöltését sikerült befejezni és egy harmadik századot felállítani. E 150 főt azután az új ezredtulajdonos hat századdá szervezte át. Az összetételt illetően el kell fogadnunk *Eugène Fieffé* megállapítását: „A magyarok kisebbségben voltak a franciaországi huszárok között.”¹⁰ A többség a németek mellett horvát volt.¹¹

Ez, a francia hadtörténeti irodalom részéről első huszárezrednek tekintett alakulat az 1697-es békekötésig fennállt és részt vett a Rajna-menti harcokban. E harcok során még mintegy további 50 huszár szökött át Habsburg-szolgálatból, míg mások lemorzsolódtak. A békekötést követően a Mortani-ezredet feloszlatta a francia hadvezetés. A huszárok zömét áthelyezték a Royal-Allemand-lovasezredbe. Ezek főleg a németek voltak. A többiek, köztük a magyarok, a bajor választófejedelem szolgálatába léptek át.¹²

4 *Mangold, L.*: Magyar eredetű francia huszárezredek. Hadtörténelmi Közlemények (a továbbiakban –HK) 1894. 266. o.; *Kropp L.*: Magyar eredetű francia huszárezredek. HK 1897. 434. o.

5 *Daniel, P.*: Histoire de la milice française et des changements qui s'y sont faits depuis l'établissement de la Monarchie Française dans les Gaules jusqu'à la fin du règne de Louis le Grand. Amsterdam, 1724. I. k. 196. o.

6 *Fieffé, E.*: i. m. I. k. 191. o.

7 *Staub, A.*: Histoire de tous les régiments de Hussards. Fontenay-Paris, 1867. I. o.; *Susane, L.*: Histoire de la cavalerie française. Paris, 1874. III. k. 297. o.

8 *d'Iery, O.*: Histoire du 1er Régiment de Hussards. Valence, 1901. 10. o.; *Haraszi E.*: Les Hussards Hongrois en Alsace. Revue des études hongroises et finno-ougriennes. 1927/I. 78. o.

9 *Choppin, H.*: i. m. 23. és köv. o.

10 *Fieffé, E.*: i. m. I. k. 194. o.

11 *Reboul, C.*: La vie au 18e siècle. L'armée. Paris, 1931. 137. o.

12 *Fieffé, E.*: i. m. I. k. 193. o.; *Choppin, H.*: i. m. 27. és köv. o.; *Mangold L.*: i. m. 267. o.; *Kropp, L.*: i. m. 436. o.; *Pascal, A.*: Histoire de l'armée et de tous les régiments depuis les premiers temps de la Monarchie Française jusqu'à nos jours. Paris, 1847. II. k. 188. o.; *Forster Gy.*: Gróf Berchényi László, Franciaország maréchalja. Budapest, 1925. 58. o.; *László J.*: Magyar vitézek a régi francia hadseregben. H. n. 1929. 9. o.; *Markó Á.*: Les hussards hongrois au service de la France. Nouvelle Revue de Hongrie, 1936. 45. o.

Magyar szempontból sokkal figyelemreméltóbb az ezt követő újabb Habsburg—Bourbon összeecsapás, a Rákóczi-szabadságharc egész idejét is magában foglaló spanyol örökösödési háború (1701—1714). Elsőként az itáliai hadszíntér francia hadvezetése vette elő a Habsburg-seregből dezertáltak saját huszáralakulattá szervezésének gondolatát. 1702-ben két, egyenként 50 fős századot állítottak fel. A további harcselekmények során a huszárok száma egyre nőtt. Amikor pedig 1705-ben mihályi Deák Pál ezredes francia fogságba kerülve, vállalta, hogy az addig önállóan tevékenykedő századokat összefogja, az 1705. szeptember 25-i ezredtulajdonossá kinevező pátensszel újabb francia szolgálatban álló huszárezred született.¹³

A nyolc században az ezreddé szervezést követően szolgáló 211 huszár nagyobb része most már valóban magyar volt. Az maradt azt követően is, hogy az ezredtulajdonos Deák Pál — a vagyona miatti aggodalomtól hajtva — visszaszökött hazájába. Ez az ezred a továbbiakban Filtz-, majd az új ezredtulajdonos 1707. július 27-i eleste után Monteil-ezred néven élt tovább, bár francia szolgálatban csupán 1709. július 18-ig, mert akkor a francia uralkodó a spanyol királynak ajándékozta.¹⁴

A magyar huszárok zöme a Rákóczi-szabadságharc alatt a Habsburg-hadsereg kötelékében a Rajna-menti hagyományos hadszíntéren került kényszerű betetésre. Közülük legtöbben onnan dezertáltak. Ott az első önálló huszárszázadot így a francia hadvezetés már 1701-ben felállíthatta. A harcselekmények során ezt továbbiak követték. Különösen azt követően szaporodott meg a szökevények száma, hogy II. Rákóczi Ferenc átállásra felhívó kiáltványát vetési Kökényesdi László eljuttatta a Habsburg-seregben harcoló magyar huszárokhoz, maga pedig a szövetséges bajor választófejedelemhez dezertáltak élére állt. Így 1705. november 6-án megalakulhatott a Verseilles-ezred. Az ezt alkotó 12 század közül kettő a Dessewffy-nevet viselte, de volt Muslaky-, Potyondy- és Sándor-század is. A századok igen kis létszámúak lehettek, mivel az ezred létszámadatai 134 és 160 fő között mozogtak. Zömük mindenesetre — a francia hadvezetés tudatos tevékenysége következtében — magyar volt, mert Verseilles ezredes már 1705. július 22-i, a hadügyminiszterhez intézett jelentésében így írt: „Uram, a magyar nemzetiségűeket előnyben részesítjük, követve az Ön parancsát.”¹⁵

A Verseilles-ezred a rajnai, majd a flandriai harcokban vett részt. Létszámát a békekötést követően négy századra csökkentették, majd 1716-ben beolvasztották a spanyol örökösödési háború idején felállított harmadik huszárezredbe.¹⁶

Ez a harmadik ezred a „Saint-Genièz” nevet viselte és összetételét tekintve érdekes képet mutatott. Az ezred magját azok a huszárok képezték, akik egykor a Croneberg-ezredben szolgáltak és az 1697-es feloszlátskor Bajorországba távoztak. A bajor választófejedelem 1701-ben visszaadta őket a francia királynak. E huszárok zöme magyar volt. Hozzájuk, miután bevetették őket a rajnai hadszíntéren, szintén többen szöktek át a Habsburg-hadseregből. Az így megalakult nyolc században szolgáló mintegy 300 huszárt azután 1706. január 1-i hatállyal szervezték ezreddé.¹⁷ Ebbe az ezredbe vették át azokat a zömében ma-

13 *d'Ivry, O.*: i. m. 11. o.; *Györi Á.*: La salle des hussards au pavillon historique de la Hongrie à l'exposition universelle de Paris. Paris, 1904. 24. o.; *Berkó I.*: A magyar huszárság története. Budapest, 1918. 85. o.

14 *Fieffé, E.*: i. m. I. k. 194. o.; *Choppin, H.*: i. m. 37. és köv. o.; *Kropf, L.*: i. m. 436. o.; *Markó Á.*: i. m. 45. o.

15 *Choppin, H.*: i. m. 45. és köv. o. Az idézet helye: 47. o. A bajorországi magyar huszárokra vonatkozóan l.: Ráday Pál iratál, I. k. Klad.: *Benda K.* — *Maksay F.* — *Esze T.* — *Pap L.* Budapest, 1955. 167., 439. és 509. o.

16 *Fieffé, E.*: i. m. I. k. 193. o.; *d'Ivry, O.*: i. m. 11. o.; *Kropf, L.*: i. m. 436. o.; *Forster Gy.*: i. m. 61. o.; *László J.*: i. m. 10. o.; *Markó Á.*: i. m. 45. o.; *Reinach-Foussémagne, H.*: Les hussards hongrois sous l'ancien régime. Revue de Hongrie, 1910. 318. o.

17 *Fieffé, E.*: i. m. I. k. 194. o.; *Choppin, H.*: i. m. 66. és köv. o.; *d'Ivry, O.*: i. m. 11. o.; *Reinach-Foussémagne, H.*: i. m. 318. o.; *Forster Gy.*: i. m. 61. o.; *László J.*: i. m. 10. o.; *Markó Á.*: i. m. 45. o.

gyar huszárokat is, akik egyrészt vetési Kökényesdi László alezredes alárendeltségében 1705 végéig bajor szolgálatban álltak, ám akkor a választófejedelem őket is a francia királynak adományozta, másrészt azokat is, akik az eredetileg Deák Pál által szervezett Monteil-ezreddel Spanyolországba kerültek és onnan 1710-ben visszaszöktek Franciaországba.¹⁸ Az ezred a békekötésig a rajnai hadszíntéren tevékenykedett Villars marsall alárendeltségében, aki így írt erről az alakulatról: „Tanúsítanom kell, hogy egyetlen kötelék sem szolgál nagyobb bátorsággal, többet kockáztatva, hogy egyetlen köteléket sem ér több puskalövés, hogy egyiknek sincs több vesztesége emberben és lóban.”¹⁹

Itt kell kiemelnünk, hogy ez az ezred 1707. december 14-től annak a báró salamonfai Ráttky Györgynek (?—1742) a tulajdonában állt, aki II. Rákóczi Ferenc ezereskapitányaként császári fogságba esett, s miután közlegényként a Habsburg-hadseregbe besorozták, a Rajna-menti hadszíntéren még azon évben átszökött a szemben álló franciákhoz, akik nem haboztak ezredet adni a keze alá.

A Ráttky-ezred tartós életének bizonyult. Részt vett az 1719-es francia—spanyol összecsapásban, a lengyel örökösödési háborúban (1733—1735), az 1739-es korzikai hadműveletekben, az osztrák örökösödési háborúban (1741—1743). E nevet az ezredtulajdonos 1742-es hősi haláláig viselte az ezred.²⁰ Akkor néhány hónapig, hősi haláláig, cserneki Dessewffy Miklós (?—1743) volt az ezredtulajdonos, aki 1705 óta állt francia szolgálatban, 1716 óta pedig ebben az ezredben szolgált.²¹ Az ezred hátralevő éveit 1743 januártól Lynden névvel élte le. Az 1748-as békekötést követően létszámát erősen csökkentették, majd 1756. október 30-i hatállyal állományát az akkor fennállt másik három huszár-ezredbe olvasztották be.²²

A Ráttky-ezreddel kapcsolatos igen jó tapasztalatok alapozták meg a legismertebb nevű franciaországi magyar, gróf székesi Bercsényi László ezredes (1689—1778) 1720-as ezredalapítási kérelmének teljesítését. E kérelemben, amelyet 1720. június 12-i keltezéssel a hadügyminiszterhez intézett, többek között ez áll: „Uram, van szerencsém átnyújtani Önnek azt a tervet, amelyet egy lovas huszárezred, benne egy magyar osztály felállítására készítettem, amelyhez kegyeskedjék számomra engedélyt biztosítani. Hogy teljesen biztosított lehessen a fent nevezett ezred felállítása, legyen szíves engedélyezni, hogy Konstantinápolyba menjek egy kapitánnyal és három hadnaggyal, akiket Ráttky ezredéből kapnék az ő beleegyezésével, akivel megegyeztem.”²³ Ezredtulajdonosi kinevezése és a konstantinápolyi toborzót engedélyezése után Bercsényi László még az évben török földre távozott. Ott, apja, Bercsényi Miklós és II. Rákóczi Ferenc Rodostóban biztosítható anyagi segítségével, felfogadta és felszerelte a jelentkezőket.²⁴

Az összetételre vonatkozóan Mikes Kelemen 1721. szeptember 9-én a következőket írta: „Édes néném, azt már régen tudgya Kéd, hogy Bercsényi úrfi in-

¹⁸ Archives du Service Historique de l'Armée, Paris-Vincennes (a továbbiakban — ASHA) 3 Yc—311. *And Corvisier* professzor (Párizs, Sorbonne) szíves adatközlése, amelyért, és a továbbiakban jelzetekért, ezúton is köszönetet mondok. Ráday Pál iratai. I. k. 509. és köv. o.

¹⁹ Közli: *Choppin, H.*: i. m. 69. o.

²⁰ *Pieffé, E.*: i. m. I. k. 255. o.; *Choppin, H.*: i. m. 65. o.; *Reinach-Fousse-magne, H.*: i. m. 457. o.; *Forster Gy.*: i. m. 61. o.; *Massuet, P.*: Histoire de la dernière guerre et des négociations pour la paix. Amsterdam, 1736. II. k. 90. o.

²¹ Archives Départementales de Meuse, Bar-le-Duc (a továbbiakban — ADM), C—120.; *Choppin, H.*: i. m. 77. o. és *Kropf, L.*: i. m. 436. téved, amikor azt állítja, hogy Ráttky György mellett Dessewffy Miklós csupán vezénylő ezredes volt.

²² *Choppin, H.*: i. m. 78. o.

²³ ASHA A'—2770. fol. 13. Bővebben idézve lásd: *Zachar József*: Bercsényi László, a Rákóczi-szabadságharc kapitánya, Franciaország marsallja. (Válogatott források.) Folia Rákócziána I. k. Vaja, 1979. (A továbbiakban — *Zachar*, 1979.) 85. o.

²⁴ Lásd erre részletesebben: *Zachar József*: Bercsényi László (1689—1778). (A továbbiakban: *Zachar*, 1978.) HK, 1978/1. 81. és köv. o.

nét elrepült hajón még júliusban. Viszen magával mintegy háromszáz katonát, annak a fele magyar, de a más fele, Isten tudgya, hányféle nemzet, talán maguk sem tudnák megmondani.”²⁵ Franciaországba visszaérkezve, Bercsényi László ezekből és az ott csatlakozottakból igazi huszárezredet formált.

Ezrede kiválóan helytállt a lengyel és az osztrák örökösödési háborúban, majd a hétéves háborúban is. Akkor azonban már nem az ezredalapító birtokában volt. Magas rendfokozatokat és beosztásokat elérve, ezredét 1751. január 5-i hatállyal idősebb fiának, Bercsényi Miklós Ferencnek (1736—1762) a kezébe helyezhette, miután elérte ezredtulajdonosi kinevezését. Bercsényi Miklós Ferenc ezredes korai halála után 1762. március 2-től az új ezredtulajdonos a kisebbik fiú, Bercsényi Ferenc Antal (1744—1811), a későbbi tábornok lett. A Bercsényi-ezred rangidős (1.) huszáralakulatként túlélte az ancien régime-et.²⁶

Bercsényi László ezredalapítási kérelmének sikerén felbuzdulva, 1723-ban a Versailles-, majd a Ráttky-ezred kötelékében 1705 óta szolgáló cserneki Dessewffy Bálint (?—1736) alezredes is ezredtulajdonosi kinevezésért folyamodott a francia udvarhoz. A kinevezést elnyerte, de a Bercsényi-ezred felállításának nehézségeire tekintettel tényleges toborzásra sohasem kapott engedélyt.²⁷

A lengyel örökösödési háború kitörését követően két ezredtulajdonosi kinevezésre került sor. 1733. december 10-én Tóth András (1697—1757), a Bercsényi-ezred őrnagya,²⁸ 1733. december 21-én pedig gróf galántai Esterházy Bálint József (1705—1743), a Bercsényi-ezred kapitánya kapott ezredalapítási engedélyt.²⁹ A francia hadvezetés a Habsburg-birodalommal való összecsapás során valószínűleg újabb jelentős létszámgyarapodással számolt. A franciákhoz átszököttek száma azonban csak a meglévő Ráttky- és Bercsényi-ezred hadilétszámra való feltöltését tette lehetővé. Sem Dessewffy Bálint, sem Tóth András nem alakíthatott saját ezredet.

Esterházy Bálint József ezrede is csak 1735. január 25-i hatállyal született meg, mindössze négy században szolgáló 100 huszárral.³⁰ Ennek okát *Marcel Dupont* így fogalmazta meg: „Kizárólag a császári seregek magyar, lengyel és német dezertőrei között toborzott.”³¹ Az eredmény ennek következtében csupán ez lehetett: „Részben magyar önkéntesekkel alapított ezred.”³² Ez az ezred a békekötést követően gyarapodott létszámában úgy, hogy a másik kettőből helyeztek át egyes századokat.

Az Esterházy-ezred részt vett az 1739-es korzikai hadjáratban, majd az osztrák örökösödési háborúban. Az ezredalapító 1743-as hősi halált halván az új ezredtulajdonos Dávid Zsigmond (?—1747), az addigi helyettes ezredes lett. 1747-es hősi halálát követően az év augusztus 17-től Turpin-, majd 1761. március 17-től Chamborant-ezred néven élt tovább az alakulat. Részt vett a hétéves háborúban is, és 2. ezredként túlélte az ancien régime-et.³³

Az osztrák örökösödési háború idején további franciaországi huszárezredek

25 *Mikes K.*: Összes művei, Budapest, 1966. I. k. 64. o.

26 *Fieffé, E.*: i. m. I. k. 278. o.; *Staub, A.*: i. m. 5. o.; *d'Irry, O.*: i. m. 15. és köv. o.; *Zachar*, 1978. 82. és köv. o.; *Historiques des corps de troupe de l'armée française 1569—1900*. Paris, 1900. (A továbbiakban — *Historiques*.) 590. o.; *Mathiez, J.*: Les étrangers en France sous l'Ancien Régime. Paris, 1919. I. k. 266. és köv. o.; *Pascal, A.*: i. m. I. k. 188. o.; *Historique du 1er Régiment de Hussards*. *Revue de la Cavalerie Blindée*, 1960/3. 13. és köv. o.; *Rupelle, Comte J. de la*: Le Maréchal de Bercheny de Szekes. *Vivat Hussar*, 1977. 5. és köv. o.; *Aubert, F.-A.*: Le politique vertueux. Nancy, 1762. V. és köv. o.; *Dupont, M.*: i. m. 3. és köv. o.

27 ASHA Brigadier d'Ersoffy

28 ASHA Xc—81.

29 ASHA MC—282/1.

30 *Choppin, H.*: i. m. 135. és köv. o.; *Historiques*, 592. o.; *Chamborant 2e Hussards*. *Revue historique de l'armée*, 1959/2. 61. és köv. o.; *Spitzer, Ph.*: Le 2e Régiment de Hussards, Régiment de Chamborant. *Vivat Hussar*, 1967. 121. és köv. o.; *Plancke, R. C.*: Le 2e Hussards. *Vivat Hussar*, 1975. 133. és köv. o.; *Pascal, A.*: i. m. I. k. 189. o.

31 *Dupont, M.*: i. m. 25. o.

32 *Historiques*, 522. o.

33 *Choppin, H.*: i. m. 135. o.; *Plancke, R. C.*: i. m. 133. o.; *Fieffé, E.*: i. m. I. k. 278. o.; *Reinach-Foussemagne, H.*: i. m. 457. o.; *Mangold, L.*: i. m. 267. o.; *Kropf, L.*: i. m. 417. o.; *Forster Gy.*: i. m. 66. o.; *László J.*: i. m. 13. o.; *Markó Á.*: i. m. 46. o.

alakultak. 1743. augusztus 1-i hatállyal a Bercsényi-, Lynden- és Dávid-ezredhez átszököttek egy részéből hozták létre a tizenkét, egyenként 50 fős századból álló Beausobre-ezredet. Később ismertető elemzésünk alapján is el kell fogadnunk a szakirodalom állítását, amely szerint nemcsak a tisztikar, hanem a legénységi állomány zöme is német volt, akiket a három magyar alapítású ezredből szívesen elengedtek. A Beausobre-ezred a rajnai, majd a flandriai hadszíntéren vett részt a további hadjáratokban. A békekötést követően létszámát erősen csökkentették, 1756. október 30-i hatállyal pedig állományát az akkori három másik ezredbe osztották be.³⁴

Ugyancsak elsősorban a Habsburg-seregekből átszökött németekből alakult meg 1743. szeptember 17-i hatállyal a Raugrave-ezred, kezdetben mindenesetre lényegesen kisebb létszámmal. Megalakulása után szintén a Rajna-mentén, majd Flandriában hadakozott, ennek során létszáma 600 főre nőtt. A békekötést követően ugyancsak 1756. október 30-ig élt tovább. Akkor feloszlatták, a zöm a liège-i önkéntes lovasezredben folytatta a katonáskodást.³⁵

Az osztrák örökösödési háború első időszakában, az ausztriai és csehországi hadjárat során a Habsburg-hadaktól elszökött és elsősorban a Bercsényi-, de szép számban a Ráttky- és Esterházy-ezredhez is csatlakozott magyar huszárokból 1743. december 10-i hatállyal jött létre Pollereczky András (1700—1783) ezrede. Pollereczky tizenkét, egyenként 50 fős századot szervezett, eleinte jelentős magyar többséggel. A Pollereczky-ezred kezdetben a Rajna-menti, majd a flandriai hadműveletekben vett részt.

A békekötést követően létszámát harmadára csökkentették, magyar jellegét az ezred akkor, az összetételt illetően, elvesztette. 1758. május 5-i hatállyal, a hétéves háború első hadjáratát követően, udvari intrikák következtében a Pollereczky-ezred állományát beolvastották a Bercsényi- és a Turpin-ezredbe.³⁶

1745. október 11-i hatállyal alakult meg a Ferrari-ezred, szintén tizenkét, 50 fős századdal. El kell fogadnunk az összetételre vonatkozóan Bercsényi László altábornagy főfelügyelői szemléjének megállapítását: „Külföldiekből áll, a huszárok fele magyar, szlovén vagy horvát, a többi német, szép férfiak. A tisztiek között van néhány elzászi és lotharingiai német, kevés francia.” A háború további folyamán ez az ezred a Rajna-mentén, majd Itáliában tevékenykedett. Létszámát a békekötést követően harmadára csökkentették, 1756. október 30-i hatállyal pedig állományát beolvastották a Bercsényi-, Turpin- és Pollereczky-ezredbe.³⁷

Eugène Fieffé az egyetlen, aki az eddigi szakirodalomban megemlíti, hogy az osztrák örökösödési háború során néhány huszárszázad is alakult a Habsburg-seregekből dezertáltakból.³⁸ Kutatásaink ezt nemcsak megerősítik, hanem további ezredek létét tanúsítják.

1746-ban jött létre a 600 fős Gantér-ezred, amely vegyes összetételű volt, 3 gyalogos, 3 dragonyos, és 2 huszárszázadból állt. Nemzetiségét tekintve is teljesen vegyes képet mutatott, spanyolok, franciák, hollandok, olaszok, svájciak, németek, csehek, lengyelek szolgáltak benne. Ahogyan elemzésünkben ki fog-

34 *Fieffé, E.*: i. m. I. k. 278. o.; *Choppin, H.*: i. m. 161. és köv. o.; *Kropf, L.*: i. m. 439. o.; *Forster Gy.*: i. m. 68. o.; *László J.*: i. m. 13. o.

35 *Fieffé, E.*: i. m. I. k. 278. o.; *Choppin, H.*: i. m. 169. és köv. o.; *Kropf L.*: i. m. 439. o.; *Forster Gy.*: i. m. 68. o.; *László J.*: i. m. 13. o.

36 *Fieffé, E.*: i. m. I. k. 278. o.; *Choppin, H.*: i. m. 173. és köv. é.; *Jurkovich E.*: Polereczky Mátyás és családja franciaországi ágáról. Besztercebánya, 1909. 29 és köv. o.; *d'Iery, O.*: i. m. 32. o.; *Kropf L.*: i. m. 438. o.; *Forster Gy.*: i. m. 68. o. Lásd bővebben: *Zachar József*: Pollereczky János őrnagy az észak-amerikai forradalmi függetlenségi háborúban. HK 1980/2. (A továbbiakban — *Zachar, 1980.*) 293. és köv. o. Téves ezek szerint az ezred feloszlásának 1788-ra datálása *László J.*: i. m. 14. o-n és *Markó* .: i. m. 46. o-n.

37 *Choppin, H.*: i. m. 181. és köv. o. Az idézet helye: 183. o. Továbbá: *Fieffé, E.*: i. m. I. k. 278. o.; *Forster Gy.*: i. m. 72. o. Így téves az ezred megítélése *László J.*: i. m. 14. o-n.

38 *Fieffé, E.*: i. m. I. k. 282. o.

juk mutatni, a huszárok zöme ebben az 1748-ig fennállt ezredben is magyar volt.³⁹

Az addig önállóan tevékenykedő további huszárszázadokat 1747-ben fogták össze Geschray-ezreddé. E rövid életű, mindössze szintén az 1748-as békekötésig fennállt kötelékben mintegy 400 huszár szolgált 8 században, egy részük ugyancsak magyar volt.⁴⁰

Kutatásaink azt is feltárták, hogy kimagasló helytállására tekintettel 1748. február 1-i hatállyal ezredtulajdonosi kinevezést kapott Pollereczky Mátyás (1709?—1768 után), aki bátyja ezredében alezredesként szolgált. A hamarosan bekövetkezett békekötés miatt ezredet azonban már nem tudott felállítani, és sohasem állt ezred élén.⁴¹

Újabb huszárezred alapítására egy újabb háborúig kellett várnia. A hétéves háború első hadjáratát követően, 1758. június 14-i hatállyal alakult meg a Royal-Nassau-, vagy röviden Nassau-ezred. E háborúban — a század során első ízben — a francia Bourbonok az osztrák Habsburgok szövetségeseiként hadakoztak, és még magyarországi toborzásra is engedélyt kapott a francia hadvezetés. Ennek ellenére ez az ezred tiszta német összetételű volt, magyarok toborzása nem járt eredménnyel. Így Pollereczky Ferenc András (1737—1800), a korábbi ezredtulajdonos Pollereczky András idősebb fia, hiába nyerte el 1761. szeptember 13-án az ezredtulajdonosi kinevezést, ezredet — nagybátyjához hasonlóan — nem tudott felállítani. A Nassau-ezred 1776. március 25-ig állt fenn. Akkor beolvasztották a többi akkori ezredbe.⁴² Magyar szempontból az az új adat érdemel figyelmet, hogy tulajdonosa 1773. június 21-től feloszlataásáig Tóth Ferenc (1733—1793) brigadéros, Tóth András fia volt.⁴³

A hétéves háború lezárását követően Bercsényi László, akkor már Franciaország marsalljaként, elérte, hogy nevelt fia, gróf galántai Esterházy Bálint László (1740—1805) ezredes, a korábbi Esterházy-ezred tulajdonosának fia, szintén önálló ezredhez jusson. 1764. február 10-én kelt az ezredtulajdonosi pátens. A francia hadtörténelemben második Esterházy-ezred a békelétszámra csökkentett Bercsényi-, Chamborant- és Nassau-ezredből elvont egy-egy osztályból alakult meg. Az összesen nyolc században eleinte mindössze 200 huszár szolgált. Ez az Esterházy-ezred 3. huszárezredként élte túl az ancien régime-et.⁴⁴

Bár magyarok már csak elvétve, zömmel második-harmadik generációs emigránsokként léptek a francia hadsereg kötelékébe, a teljesség kedvéért szólnunk kell az ancien régime három utolsó huszárezredéről is. A hétéves háború során alakult szabad huszárezredek összevonásával 1776. március 25-én jött létre a Conflans-ezred, amelyhez csatolták a feloszlalt Nassau-ezred egy osztályát. Ez 1789-től Saxe-ezredként élt tovább.⁴⁵

1783. július 31-i hatállyal a Bercsényi-, Chamborant-, Esterházy- és Conflans-ezredből elvont egy-egy osztállyal újabb — a „Colonel général” nevet viselő — ezredet szervezett a francia hadvezetés.⁴⁶

39 ASHA Y8c—15.

40 ASHA Y8c—16.

41 ASHA Yb—594.

42 *Pieffé, E.*: i. m. I. k. 279. o.; *Choppin, H.*: i. m. 185. és köv. o.; *Pascal, A.*: i. m. II. k. 18. o.; *Historiques*, 594. o.; *Kropf, L.*: i. m. 439. o.; *Forster Gy.*: i. m. 72. o.; *László J.*: i. m. 14. o. A magyarországi toborzásra: ASHA A³—3407. fol. 350. (*André Corvisier* professzor szíves közlése.) Pollereczky kinevezésére: ASHA MC—2908/1.

43 ASHA MC—2900/1

44 *Pieffé, E.*: i. m. I. k. 279. o.; *Choppin, H.*: 219. és köv. o.; *d'Ivry, O.*: i. m. 38. o.; *Historiques*, 594. o.; *Dupont, M.*: i. m. 55. o.; *Reinach-Foussemagne, H.*: i. m. 750. o.; *Spitzer, Ph.*: *Historique du 3e Régiment de Hussards. Vivat Hussar*, 1969. 43. és köv. o.; *Franjou, E.*: *Le comte Valentin Esterházy. Auxerre*, 1975. 8. és köv. o.; *Esterházy, V.*: *Mémoires*. Paris, 1905. 123. és köv. o.; *Kropf, L.*: i. m. 439. o.; *Forster, Gy.*: i. m. 73. o.; *László J.*: i. m. 14. o.; *Markó Á.*: i. m. 47. o.

45 *Choppin, H.*: i. m. 205. és köv. o.; *Dupont, M.*: i. m. 82. o.; *Forster Gy.*: i. m. 72. o.; *László J.*: i. m. 14. o.; *Markó Á.*: i. m. 46. o.

46 ASHA Yb—600.; *Choppin, H.*: i. m. 237. és köv. o.; *Historiques*, 596. o.; *Forster Gy.*: i. m. 74. o.; *László J.*: i. m. 16. o.

Végül ugyancsak 1783-ban, szeptember 14-i hatállyal, ezreddé formálódhattak az észak-amerikai polgári forradalom és függetlenségi háború támogatására létrehozott, 1780—1783 között az Újvilágban harcolt Lauzun-légió hazatért könnyűlovas kötelékei.⁴⁷

Miután áttekintettük az 1692—1792 közötti száz esztendő során francia földön alakult 17 ezred vázlatos történetét, és rámutattunk, hogy ez idő alatt 15 magyar nyert ezredtulajdonosi kinevezést, közülük pedig 11 rövidebb-hosszabb ideig valóban saját ezrede élén állhatott, rátérünk tanulmányunk tulajdonképeni tárgyára. Ez pedig annak a kérdésnek a vizsgálata, milyen súlya és szerepe volt a franciaországi magyar katonai emigrációnak a francia huszárfegyvernem kialakulásában és fejlődésében.

Az eddigiekben már hasznosított korábbi francia és magyar nyelvű szakirodalom indokolta a kutatást, hiszen több, mint 200 magyar származású francia szolgálatban állt huszárra vonatkozó adatokat közölt. Ezen túlmenően a franciaországi hadtörténelmi irodalom, *Eugène Fieffé* monográfiája óta, francia szolgálatban álló magyar és német huszárezredeket különböztetett meg, az előbbiekhöz a Bercsényi-, az első Esterházy- és a Pollereczky-ezredet sorolja, az utóbbiakhoz a Ráttky-, a Beausobre-, a Raugrave- és a Ferrari-ezredet.⁴⁸ Ez alapján elterjedt az a nézet is, hogy a francia szolgálatban állt huszárezredek rekrutálása a Német—Római Birodalomban és a Magyar Királyság területén folyt,⁴⁹ csak miután ez nehézkessé vált, nyitották meg egyáltalán franciák előtt ezeket a huszárezredekét a hétéves háború idején.⁵⁰ Ugyancsak a francia irodalom alapján él ez a megállapítás: „A 18. század végén bizonyos számú francia szolgált a huszárezredekben, akik többé-kevésbé megtanulták a magyar nyelvet, amelyhez erősen hozzászoktak.”⁵¹ A korai magyar munkákba ez úgy került át, hogy az újoncok a franciaországi huszárezredekben egészen a Nagy Francia Forradalom kirobbanásáig magyarul tették le az esküt.⁵²

Anélkül, hogy elemzésünket megelőznénk, le kell szögeznünk, hogy ezek a megállapítások bizonyos valós tényeken, tendenciákon alapultak. Amikor Broglie marsall 1742. január 1-i levelében kifejezte óhaját, hogy a huszárezredekbe a magyar és német tisztek közé „kívánatos lenne néhány francia tisztet is keverni”, ezt Bercsényi László tábornok XV. Lajos utasítására hivatkozva és azt megismételve, így háritotta el: „Más nemzetiségűekkel szemben ajánlatos magyarokat alkalmazni.”⁵³ Belle-Isle marsall levelezése azt tanúsítja, hogy a francia hadvezetés erre a magyar határon való toborzás gondolatával foglalkozott.⁵⁴

Valójában erre a század Bourbon—Habsburg összezsapásai során nem is volt szükség. A háborús események tömegesnek minősíthető elszökéssel jártak együtt a Habsburg-hadseregben. Gróf Nádasdy Ferenc tábornok 1742. november 28-i, fivéréhez intézett levelében mintegy 800 magyar huszár az évi elszökéséről panaszkodott.⁵⁵ A másik oldalról ugyanezt a tényt d'Espagnac tábornok 1743. április 18-i levele így rögzítette: „A hozzánk érkező dezertőrök mennyisége kimondhatatlan.”⁵⁶

47 *Fieffé, E.*: i. m. I. k. 279. o.; *Choppin, H.*: i. m. 297. o.; *Historiques*, 598. o.; *Forster Gy.*: i. m. 75. o.; *László J.*: i. m. 16. o. Bővebben lásd: *Zachar*, 1980. 304. és köv. o.

48 *Fieffé, E.*: i. m. I. k. 279. o.

49 *d'Iery, O.*: i. m. 34. o.

50 *Historique du 1er Régiment de Hussards. Revue de la Cavalerie Blindée*, 1960/3. 19. o.

51 *Fieffé, E.*: i. m. I. k. 279. o.

52 *László J.*: i. m. 18. o.

53 ASHA A¹—2369. fol. 32. (*André Corvisier* professzor szíves közlése.)

54 Közli: *Choppin, H.*: i. m. 74. és köv. o.

55 *Horevák J.*: A gr. Nádasdy-levéltár. Századok, 1888. 421. o.

56 ASHA A¹—3000. fol. 187. (*André Corvisier* professzor szíves közlése.)

Nem minden elszökött magyar vált azonban franciaországi huszárrá. D'Argenson hadügyminiszter 1743. november 30-i, Bercsényi László tábornokhoz intézett leveléből csak ennyi világlik ki: „Ahogyan kívánta, Uram, megírtam Coigny marsall úrnak, hogy akadályozza meg a magyar dezertőrök mászol való alkalmazását, ez csupán a király szolgálatában álló azon nemzetiségű ezredekben történjen.”⁵⁷ E homályos sorokból az derül ki, hogy a franciákhoz átszökött magyar huszárokat sok esetben nem az ottani huszárezredbe, hanem más alakulatokba osztották be. Bercsényi László altábornagy 1747. április 26-i, Louvainben keltezett és a hadügyminiszterhez intézett jelentése ezt a kérdést teljes súlyával vetette fel: „A lehetetlent megteesszük, hogy Franciaországba vonjuk őket, így az ellenség erejét gyengítsük, a magunkét gyarapítsuk. A huszár lovának, fegyverzetének, felszerelésének rabja, ha azoktól megfosztják, kedvét veszti. Ez megállítja azok szökését, akik át akarnának jönni. Gyalogezredeinkbe küldve, a háborúban terhünkre vannak anélkül, hogy bármi hasznót is hajthatnának nekünk. Ellenben ha lovon, felfegyverkezve és felszerelve küldjük őket, akkor kész huszárok, akik már holnap harcolhatnak.”⁵⁸ Mindenesetre 1747. október 17-i újabb jelentésében a gyalogszolgálatra kényszerített magyarok nagy számára tekintettel magyar gyalogság, elsőként egy 500 fős, saját huszárezrede kötelékébe tartozó magyar könnyűgyalog zászlóalj megszervezését indítványozta.⁵⁹

Más esetekben a franciaországi huszárezredre átszökött alkalmazása késett. Sokszor akár több száz jövedelem nélküli honfitársát is eltartotta egy-egy ezred magyarsága. Amikor már súlyossá vált az anyagi helyzet, nemegyszer sürgették az ezredtulajdonosok az ezrednél heverők alkalmazását. Így Bercsényi László altábornagy az előbbi nehézségek mellett az 1747-es esztendőben március 16-i jelentésével nyomatékosan kérte tisztek állítását az ezrednél beosztásra várókhöz, akiknek számát „mintegy 300-ban” határozta meg.⁶⁰ Az átszökött magyar huszárok alkalmazásának nehézségei mögött egyértelműen a meg nem értésből, idegenkedésből és féltékenységből táplálkozó udvari intrika állt.⁶¹

Még egy, eddig vizsgálatlan kérdéssel kell a magyar huszárok franciaországi megjelenésével kapcsolatban foglalkoznunk. Ez pedig a Bercsényi-ezred 1720/21-es felállításáról szóló, részben már jelzett toborzás a törökországi magyarok körében. Ezzel kapcsolatban az idős II. Rákóczi Ferencről írott egyik korai tanulmányban a következő sorokra bukkanhattunk: „Ráttky huszárezredes úr arra kérte Rákóczi fejedelmet, hogy bocsásson rendelkezésére magyar tiszteket a francia hadsereg kötelékében Itáliában vívandó harcokra.” Az időpont 1733, a lengyel örökösödési háború kitörésének éve volt.⁶² Valószínűleg igaz, hogy a fiatalabb bujdosók közül a tettekesek csatlakoztak már Bercsényi László ezredéhez, majd Ráttky Györgyéhez is.

Jobban megközelíti azonban a valódi tényállást *Marcel Dupont* megállapítása: „1720-ban Bercsényi Lászlót felhatalmazták arra, hogy a Havasföldre menjen azzal a céllal, hogy ott huszárezredet állítson fel. Ezt az ezredet ő választotta hazája, Franciaország szolgálatára szánta. Ez a francia hadsereg első reguláris huszárezredének eredete.”⁶³ Azt a tényt, hogy a franciaországi kuruc emigráció vezető egyéniségei toborzó tiszteiket a törökországi bujdosók segítségével és a jó francia—török viszonyra építve egyenesen az akkori török—ma-

57 Bibliotheque de la Ville, Meaux (a továbbiakban — BVM) M—109. fol. 17.

58 BVM M—110. fol. 45.

59 BVM M—110. fol. 53.

60 BVM M—110. fol. 15—19.

61 Lásd erre bővebben: *Zachar*, 1979. 104. és köv. o.

62 *Kont, I.*: Les dernières années de François Rákóczy II. Revue de Hongrie, 1910. 183. o.

63 *Dupont, M.*: i. m. 3. o.

gyar határra juttatták el, más források is alátámasztják. Így Mikes Kelemen 1720. november 18-i keltezésű levelében Bercsényi László törökországi útjával kapcsolatban megállapítja: „A francia király megengedvén, hogy egy magyar regimentet állítson fel, azért ide jött, hogy magyar katonákat gyűjthessen Moldvában és Havasalföldiben.”⁶⁴ Az 1733-as ismételt toborzótat I. (Leszczyński) Szaniszló (1677—1766) lengyel király Bercsényi Lászlóhoz intézett 1733. március 5-i levele is megerősíti, ebben éppen a toborzásról kapott beszámolóért mond köszönetet.⁶⁵

Bercsényi László fennmaradt levelezésének tanúsága szerint 1748-ban újabb toborzást hajtattott végre. Mikes Kelemenhez intézett 1748. január 6-i sorai azt sugallják, hogy Tóth András brigadéros, aki már 1733-ban útra kelt, a török—magyar határra vezető utat az osztrák örökösödési háború idején is többször megtette: „Tóth barátunk szereti a sétálást, ő a jobb kezem, mikor küldi vissza hozzám?” Az erről a toborzóról szóló, a hadügyminiszterhez 1748. május 17-i keltezéssel intézett jelentése is fennmaradt. Sőt egy még sokkal későbbi, 1756. április 10-i, szintén a hadügyminiszternek címzett jelentésében is ott áll ez a mondata: „Tóth úr jelenti Önnek, hogy Moldvába és a Havasföldre küldött magyarokat kerestetni.” Történt pedig mindez a Bourbon—Habsburg egymásratalálás idején, amikor a bécsi udvar által engedélyezett hivatalos magyarországi francia toborzások eredménytelenek maradtak. Így tényként kell elfogadnunk Bercsényi László még 1747. július 14-i emlékiratában megfogalmazott állítását: „Nem dicsekvés, hogy nevem vonzotta a magyarokat és vonzza őket még mindig.”⁶⁶

A franciaországi szolgálatra vállalkozó magyar huszárokra vonatkozó kutatásokat egyelőre a Francia Hadilevéltár (Archives du Service Historique de l'Armée de la Terre) személyügyi gondjaiban végezte el e sorok írója. Forrásfeltárását csupán megkezdettnek tekinti, mégis szükségesnek látja, hogy e zárt egységű forráscsoportban végzett vizsgálatait a hazai közvélemény elé tárja. A vizsgálat kiterjedt az MF, LG, MC és B sorozatjelű tábournoki személyügyi anyaggyűjtők közül arra a tízre, amely magyar személyek iratait tartalmazza, az X^c—80-83 és Y^b—594-603 jelű csomókra, amelyek a Croneberg-, Deák- és Versailles-ezred kivételével a valamennyi továbbira vonatkozóan fennmaradt ezredtiszi nyilvántartásokat és tiszti személyügyi anyagokat tartalmazzák, végül az Y⁸—1-23 jelű csomókra, amelyek ugyancsak a fenti három ezred kivételével, valamennyi további legénységi nyilvántartásait rejtik. A tábournokokra és tisztekre vonatkozó anyag — a jelzett kivétellel — teljesnek minősül, míg a legénységre vonatkozóan, beleértve az altisztekre vonatkozó anyagot is, nemcsak rendezési zavar ismerhető fel, hanem sajnálatos módon bizonyos hiány is. Az 1749 előtti Bercsényi-ezredbeli legénységi összeírások hiányát némileg enyhíti, hogy *André Corvisier* professzor más fondokban fellelt forrásokat bocsátott a szerző rendelkezésére az ezred létszámával és összetételével kapcsolatosan. A Pollereczky-ezred 1749 előtti legénységi összeírásainak hiányát eddig nem sikerült enyhíteni.

A személyügyi anyagból a magyarok számának megállapítása a magukat magyar nemzetiségűeknek vallókat vette figyelembe. Összesen 1385 fő mutatható így ki. Elért legmagasabb rendfokozatuk szerinti összetételük a következő:

64 *Mikes K. Összes Művei*, Budapest, 1966. I. k. 62. o.

65 *Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára* (a továbbiakban — OSZKK) Quart. Gall. 39. fol. 34.

66 BVM M—110. Az 1756-os toborzásról fennmaradt Tóth András 1756. május 15-i konstantinápolyi jelentése is: ASHA A¹—3407. fol. 30. (*André Corvisier* professzor szíves közlése.)

<i>Rendfokozat</i>	<i>Fő</i>	<i>Százalék</i>
közhuszár	1162	83,90
tizedes	21	1,51
őrmester	9	0,64
kornétás	23	1,66
hadnagy	17	1,22
főhadnagy	66	4,76
kapitány	52	3,82
őrnagy	6	0,42
alezredes	11	0,79
ezredes	6	0,42
brigadéros	5	0,37
tábornok	6	0,42
altábornagy	—	0,00
marsall	1	0,07
Összesen:	1385	100,00

Az egyes állománycsoportok megoszlása a következő képet mutatja:

<i>Allománycsoport</i>	<i>Fő</i>	<i>Százalék</i>
legénységi	1162	83,90
altiszti	30	2,17
tiszti	158	11,41
törzstiszti	23	1,66
tábornoki	12	0,86
Összesen:	1385	100,00

A franciaországi magyar katonai emigráció óriási többségét jól érzékelhetően a hazai nincstelenség tették ki, akik közül mindössze egy csekély töredéknek sikerült sarzsit szerezve altisztté előlépnie. A valószínűleg kivétel nélkül nemesi származású tisztek nagyobbik része képes volt megfelelő szolgálati idő után az elérhető kapitányi, illetve főhadnagyi rendfokozatot megszerezni. A törzstisztek zömét az alezredek teszik ki, ezredessé csak negyedüket nevezték ki. Egy töredéküknek — az arisztokraták mellett — mindenesetre még a legalacsonyabb tábornoki rangot, a brigadérosságot is sikerült elérnie. A néhány arisztokrata származású reménykedhetett és el is érte a tábornoki rangot, de altábornaggyá már egyikőjüket sem nevezték ki. A kivételes képességű, felkészültségű és erkölcsi nagyságú Bercsényi László volt közülük az egyetlen, aki hadseregszervező és hadvezéri tevékenységével végül nemcsak altábornaggyá lehetett, hanem a legmagasabb rendfokozatba emelkedhetett, Franciaország marsallja lett. (Ennek súlyát azzal is szeretnénk illusztrálni, hogy megemlítjük: a francia hadtörténelem összesen 322 marsallt tart nyilván, akik közül mindössze 15 volt külföldi származású.)

Összehasonlítva a jobbágyi-paraszti-plebejusi legénységet a nemesi-arisztokrata tiszti-tábornoki csoporttal, mégis arra kell felfigyelnünk, hogy a közhuszároknak mindössze 2,52%-a szerzett altiszti rendfokozatot, míg a tisztek 18,13%-a végül mégis csak elérte a törzstiszti rangot, 6,22%-a pedig még valamelyik tábornokit is.

Vizsgálat tárgyát képezte az, mikor kezdték meg az ismert magyarok franciaországi katonai szolgálatukat. Erre vonatkozóan 1321 adat áll rendelkezésre. Az évenkénti bontást mellőzve, nagyobb időegységekben a következő képet kapjuk:

<i>Szolgálatba lépés időpontja</i>	<i>Fő</i>	<i>Százalék</i>
1692—1697	22	1,67
1703—1711	53	4,01
1712—1732	65	4,92
1733—1738	108	8,18
1739—1740	19	1,44
1741—1748	643	48,83
1749—1756	317	23,99
1757—1763	22	1,67
1764—1791	72	5,29
Összesen:	1321	100,00

Ezt a táblázatot elemezve mindenekelőtt azt a tényt kell leszögeznünk, hogy az egész század során folyamatosan és állandóan léptek be magyar huszárok a francia hadsereg kötelékébe. Különösen a korai időszakokra vonatkozóan azonban nagyon óvatosan kell bánnunk az adatokkal. A Croneberg-, Deák- és Versailles-ezred anyagait nem leltük fel a személyügyi anyagokban, így csak a későbbiekben is szolgálók belépési időpontja szerepelhet forrásértékkel. Hiányoznak továbbá a Bercsényi- és Pollereczky-ezredbeliek adatai, akik szolgálatukat 1749 előtt befejezték, mert a rájuk vonatkozó forrásokra sem bukkantunk még rá. Jelezni kívánjuk a torzítás súlyosságát azzal, hogy *André Corvisier* professzor kutatásai szerint csupán a Bercsényi-ezredbe 1720—31 között 283 és 1732—37 között 222 fő lépett be, akik közül 131, illetve 122 fő Magyarországról érkezett. A magyarok számára vonatkozó vizsgálatot ő nem végzett.⁶⁷

A kép 1749-től látszik reálisnak e táblázat alapján. Ezt tekintve feltűnik, hogy az osztrák örökösödési háborút követő években — a békelétszámra csökkentés ellenére — milyen sokan léptek francia szolgálatba. Bár hiányos adatokkal van dolgunk, mégis kitapintható, hogy a Rákóczi-szabadságharc alatt nagyjából annyian szöktek el a Habsburg-hadseregből a nyugati hadszíntéren, mint amennyien a szatmári egyezséget követően hazájukból. Szinte megdöbbentő, hogy ez a két adat összegződik a lengyel örökösödési háború éveiben. Az osztrák örökösödési háború idején azután minden más értéket felülmúló számú magyar állt be a franciaországi huszárezredbe. Ezzel szembeállítva elgondolkodtató az a tény, hogy a hétéves háború idején csupán alig valamivel többen léptek be a Habsburg-birodalommal szövetséges Francia Királyság alakulataiba, mint az egymás ellen vívott két örökösödési háború közti két rövid békeévben. Ez az alacsony érték él azután tovább egészen a Nagy Francia Forradalom idejéig.

Külön vizsgálat tárgyává tettük a valószínűleg kivétel nélkül nemesi-arisztokrata származású tisztek francia szolgálatba lépésének időpontját. Erre vonatkozóan 141 értékelhető adatra leltünk:

<i>Tisztek szolgálatba lépése</i>	<i>Fő</i>	<i>Százalék</i>
1692—1697	9	6,38
1703—1711	24	17,02
1712—1732	16	11,35
1733—1738	31	21,99
1739—1740	4	2,83
1741—1748	50	21,28
1749—1756	4	2,83
1757—1763	7	4,97
1764—1791	10	11,35
Összesen:	141	100,00

67 ASHA 3Yc—313. (*André Corvisier* professzor szíves közlése.)

Összehasonlítva az egész állomány és külön a tisztek szolgálatba lépését rögzítő táblázatot, bevezetőben le kell szögezni, hogy az ezredtszti nyilvántartások megközelítőleg teljesnek tűnnek, de hiányzanak a Croneberg-, Deák- és Versailles-ezredre vonatkozóan. Így értékelve, ismét az állapítható meg elsőként, hogy a század folyamán állandóan és folyamatosan kezdtek szolgálni magyar tisztek a franciaországi huszárezredekben. Kimagasló és jellemző módon a lengyel és az osztrák örökösödési háború idején szolgálatukat megkezdettek csoportja mutat szinte azonos csúcserőértékét. Ugyancsak magas a Rákóczi-szabadságharc alatt szolgálatba léptek csoportjának aránya. Az egyes békeidőszakokat összehasonlítva ezért természetesnek tűnik, hogy a szatmári egyezség, illetve a spanyol örökösödési háborút lezáró békekötés utáni időszak magasban kiugrik a többivel szemben.

Azt is jellemző értéknek véljük, hogy a Habsburg—Bourbon együttműködést jelentő hétéves háború időszakában csak harmadannyian álltak be a francia hadseregbe, mint a Rákóczi-szabadságharc alatt a Habsburg-hatalommal vívott küzdelemben szövetségesnek tartott hadseregbe, és megközelítőleg mindössze negyedannyian, mint a Habsburg—Bourbon összecsapást jelentő lengyel és osztrák örökösödési háború idején. Ehhez ugyanakkor azt is hozzátehetjük, hogy még a Pfalz birtokáért folyt 17. század végi Habsburg—Bourbon összecsapás során dezertált tisztekre vonatkozó töredékes érték is meghaladja a hétéves háború teljes értékét. Sőt a hétéves háború időszaka még az azt követő időszak azonos terjedelmű évcsoportjaival szemben sem ugrik ki, ahogyan azt az évi bontás, amelynek közlésétől most eltekintünk, mutatja.

A következő vizsgálat a francia szolgálatba állt huszárok származási helyére vonatkozott. Így kell fogalmaznunk, mert a hivatalos iratok születési vagy utolsó illetőségi helyről szólnak, és e kettő megkülönböztetésére nincs mód. Először az országokra vonatkozó táblázatot közöljük, amelyhez 1095 adat áll rendelkezésünkre:

<i>Származási ország</i>	<i>Fő</i>	<i>Százalék</i>
Francia Királyság	65	5,94
Német-Római Birodalom	6	0,55
Oszmán-Török Birodalom	3	0,27
Magyar Királyság	1021	93,24
Összesen:	1095	100,00

Ezek szerint a franciaországi magyar huszárok döntő többsége szülőföldjéről származott el, és elvándorolva vagy elsodródva lépett a földrajzilag akkor távoli francia hadsereg kötelékébe. A más területeken születettek, vagy honosak elsősorban a második vagy harmadik generáció tagjai, hiszen a vizsgálat egy egész évszázadra terjedt ki. A nem magyarországi születésűek között természetesen a franciaországiak aránya ugrik ki.

Külön vizsgálat tárgyává tettük a valószínűleg kivétel nélkül nemesi-arisztokrata tiszt-tábornoki csoport területi származását. Erre vonatkozóan 99 adat áll rendelkezésünkre. A megoszlás a következő:

<i>Tisztek származási helye</i>	<i>Fő</i>	<i>Százalék</i>
Francia Királyság	26	26,26
Német-Római Birodalom	*1	1,01
Magyar Királyság	72	72,73
Összesen:	99	100,00

Ebben a táblázatban, összehasonlítva az egész állományára vonatkozóval, nem az az elsődlegesen feltűnő, hogy oszmán-török birodalombeli nem szerepel és csak mutatóban van német-római birodalombeli. Sokkal fontosabb tényt jelez az az arányeltolódás, amely a magyarországi és franciaországi illetőségűek között fennáll. Míg az egész állománynak csupán 5,94%-a vallotta származási országának a Francia Királyságot, addig a tiszteknek 26,26%-a. Vagyis a tisztek körében jóval magasabb a második-harmadik generáció aránya, mint általában a francia hadsereg kötelékébe beálltakkal. Itt kell utalnunk arra a tényre, hogy a tisztek nagy része, aki magyar szülőföldjéről érkezve kívánt beállni valamelyik franciaországi huszárezredbe, gyakran évekig kényszerült közhuszárként, vagy altisztként szolgálni. Sok esetben pedig rendfokozatánál jóval kisebb beosztásokat töltött be. Ez az előzetes „bizonyítási” folyamat maradt ki a már francia földön születetteknél, akik könnyebben nyertek el tiszti rangokat és beosztásokat.

Szükségesnek véltük kimutatni, hogy a Magyarországról érkezettek aránya hogyan oszlik meg az egyes területeken. Az 1021 magyarországi közül 19 csupán az országot nevezte meg, közülük 8 erdélyinek vallotta magát. A különböző anyanyelvű írnokok által készített iratok, kimutatások olvasása a legkülönbözőbb ortográfiák miatt nagy nehézséget jelentett. Ugyancsak gondot okozott, hogy néhányan szülőhelyüket túl egyszerűen, jelző nélkül jelölték meg például Szentmártonnak, Szentgyörgynek és így tovább. 25 ilyen magyarországi helység azonosítása sikertelen maradt. Ezek szerint a területi megoszlást 977 értékelhető adat alapján kíséreljük meg bemutatni.

A korabeli Magyar Királyság 83 közigazgatási egységét vizsgálva, 73-ból tudunk fellelni elszármazott magyar huszárokat. Ezek területi elhelyezkedése alapján egyértelműen leszögezhetjük azt a megfigyelésünket, hogy az elszármazás az ország egész területéről történt. Az értékelhető adatokat — a közigazgatási beosztást itt mellőzve — a tájegységek szerint csoportosítva a következő eredményt kapjuk:

<i>Elszármazási terület</i>	<i>Fő</i>	<i>Százalék</i>
Dunántúl	229	23,44
Horvátország-Szlavónia	9	0,92
Északnyugati Felvidék	146	14,94
Északkeleti Felvidék	146	14,94
Duna-Tisza köze	141	14,43
Tiszántúl	186	19,04
Erdély	120	12,29
Összesen:	977	100,00

A tájegységek szerinti csoportosításnál természetesennek tűnik Horvátország-Szlavónia alacsony részesedése. Meglepő az Északnyugati és az Északkeleti Felvidékről elszármazottak létszámának teljes egyezése. Ehhez közeli értéket mutat a Duna—Tisza-köze is. Legmagasabb, kiugró értéket a Dunántúl mutat, ezt a Tiszántúl közelíti meg, míg a nagy tájegységek közül legalacsonyabb Erdély részesedése. Előjáróban leszögezhetjük, hogy a két kiemelkedő eredményt a két hagyományosan fő katonaaállító területtel kapcsolatosan kaptuk.

További tények is rejlenek azonban e táblázat mögött. Szemügyre véve azt a 10 közigazgatási egységet, ahonnan nem tudtunk elszármazást kimutatni, közöttük 4 kis vármegyét (Belső-Szolnok, Felső-Fehér, Kraszna és Torna), 3 szász széket (Kóhalom-, Nagysink- és Újgyház-), 1 székely széket (Udvarhely-) és 2 katonai igazgatású területet (Kővár-vidék és a Tiszai határörvidék) találunk. Ezek zömének erdélyi elhelyezkedése indokolja e tájegység alacsonyabb része-

sedését. A hasonló jellegű közigazgatási egységek alacsonyabb részesedése országosan is kimutatható. Így 38 közigazgatási egység esetében az elszármazás 1⁰/₀ alatt maradt, további 19-nél mindössze 1 és 2⁰/₀ között mozgott. Vagyis a 83 közigazgatási egység közül 16-ból származott a Franciaországba távozottak nagyobbik fele, 59,19⁰/₀.

További szempontok szerint vizsgálva a kis közigazgatási egységeket, elsőként a privilegiált területekről elszármazottak arányának közelségére figyeltünk föl. A jász—kun—hajdú területekről 2,05⁰/₀, a székely székekből 2,08⁰/₀, míg a szász székekből 1,85⁰/₀ származott el. A közvetlen katonai igazgatású területeknél jóval nagyobb szóródás mutatkozik. Horvátország—Szlavónia részesedése 0,92⁰/₀, a Dunai és Tiszai határőrvidéké 1,43⁰/₀, míg a Marosi határőrvidéké, Brassó, Beszterce, Kővár és Fogaras vidékéé együttesen 1,85⁰/₀. Ebben az esetben az Erdélyből eltávozottak aránya a legmagasabb.

Külön vizsgálat alá vettük azt a 16 vármegyét, ahol a részesedés 2⁰/₀ fölé emelkedett. Legmagasabb értéket Bihar mutatta föl 7,98⁰/₀-kal, majd Pest—Pilis—Solt következett 7,86⁰/₀-kal és Pozsony 5,82⁰/₀-kal. A további magas értéket felmutatók e három vármegye köré csoportosultak, Bihar mellett Kolozs 3,58⁰/₀-kal, Szatmár 3,38⁰/₀-kal és Szabolcs 2,18⁰/₀-kal, Pest—Pilis—Solt mellett Heves és Külső-Szolnok 3,28⁰/₀-kal, majd észak felé tovább húzódva Borsod 2,56⁰/₀-kal, Zemplén 2,66⁰/₀-kal, míg Pozsony mellett Nyitra 3,38⁰/₀-kal, Komárom 2,66⁰/₀-kal, Győr 2,18⁰/₀-kal, Sopron 2,76⁰/₀-kal, Vas 4,40⁰/₀-kal és még tovább délre Zala 2,46⁰/₀-kal. Ugyancsak magas Baranya vármegye részesedése 2,25⁰/₀-kal.

Ha ezekhez a magas részesedést mutató — zömükben nagy kiterjedésű — vármegyékhez hozzávesszük a közbülső kisebb vármegyék — területük miatt — eleve kisebb értékét, akkor az elszármazás megoszlása jól mutatja azt a három területet, amely a 18. században a Habsburg-hatalom részéről a fő katonaaállítási központ volt. Ez egyrészt a Zala, Vas, Sopron, Moson, Győr, Komárom, Pozsony, Nyitra és Trencsén vármegye által fedett nyugati sáv, ahonnan az összes franciaországi magyar huszár 25,60⁰/₀-a származott el, továbbá az ország középső területe: Pest—Pilis—Solt, Heves és Külső-Szolnok, Borsod, Zemplén, Abaúj, Gömör és Kishont, Zólyom, Nógrád, Hont és Esztergom vármegye az eltávozottak 25,07⁰/₀-ával, valamint a keleti területeken Bihar, Szabolcs, Szatmár, Kolozs, Alsó-Fehér, Arad, Csanád és Békés vármegye, ahol az eltávozottak aránya összesen 20,31⁰/₀.

A határvármegyéket vizsgálva, még felfigyeltünk északon Sáros és Szepes vármegye viszonylag magas elszármazási részesedésére 1,43⁰/₀-kal, illetve 1,23⁰/₀-kal; ez az összes többinél 1⁰/₀ alatt marad.

A település szerinti megoszlás közlésétől a rendkívül nagy szóródás miatt ezúttal szintén el kell tekintenünk. A közigazgatási egységekkel azonos kép jelzésére mégis felsoroljuk legalább a 10 és annál több főt felmutató városokat: 30 fő távozott Pozsonyból, 24 Debrecenből, 21 Kecskemétről, 17—17 Győrből, Komáromból és Kolozsvárról, 13—13 Nyitrából, Sopronból, Kassáról és Nagyváradról, 12—12 Esztergomból és Budáról, 10—10 Szombathelyről, Szegedről, Miskolcraól és Brassóból.

Összegezve a területi elszármazás vizsgálatának eredményét, leszögezhetjük, hogy az megerősíti a francia szolgálatba lépés időpontjának elemzését. Annak során az derült ki, hogy 64,19⁰/₀ a század háborúinak idején lépett a franciaországi huszárezredek kötelékébe. Most az vált világossá, hogy 70,98⁰/₀ a Habsburg-hatalom magyarországi katonaaállítási központjaiból került ki. Mindez úgy értékelhető, hogy a franciaországi magyar huszárok mintegy kétharmada a Habsburg-hadsereg kötelékéből elszökve vállalta ezt az önkéntes szolgálatot a

szemben álló hadseregben. Ezen az értéken nem módosít a hétéves háború időszaka, mert szinte pontosan annyian álltak be a Rákóczi-szabadságharcot követően, mint e háború során, amelyet a Bourbon—Habsburg szövetség fémjelzett.

A valószínűleg nemesi-arisztokrata származású tisztek származási helyére vonatkozóan külön vizsgálatot végeztünk. Ezzel kapcsolatosan 60 magyarországi adattal rendelkezünk. Az egyes közigazgatási egységekre való bontást itt is melőzve, földrajzi tájegységek szerint a következő képet kapjuk:

<i>Tisztek származási területe</i>	<i>Fő</i>	<i>Százalék</i>
Dunántúl	6	10,00
Északnyugati Felvidék	15	25,00
Északkeleti Felvidék	6	10,00
Duna-Tisza köze	12	20,00
Tiszántúl	18	30,00
Erdély	3	5,00
Horvátország-Szlavónia	0	0,00
<i>Összesen:</i>	60	100,00

A tisztek elszármazásának képe nagyobb szóródást mutat, mint az egész állományé. Mégis jól kitapinthatóan ismét a fő katonaállítási területekről érkeztek, vagyis a Zalától Trencsénig húzódó nyugati sávból, a Tiszántúlról és az ország középső területéről. Az egyes közigazgatási egységek közül a legtöbb tisztet is Bihar vármegye adta, szám szerint 10-et, mögötte Pozsony vármegye következik 6 fővel, Szabolcs vármegye 5 fővel, Vas vármegye 4 fővel, majd Nyitra, Zala és Zólyom vármegye 3—3 fővel.

Elemzésünk következő pontját az a kérdés jelentette, hány esztendősban vállalták a franciaországi katonai szolgálatot a magyar huszárok. A szolgálatba lépés időpontjára vonatkozóan 990 adatot tudtunk megállapítani. Ezek ötvenkénti bontásban a következő képet mutatják:

<i>Szolgálatba lépési életkor</i>	<i>Fő</i>	<i>Százalék</i>
15 év alatti	23	2,32
16—20 éves	73	7,37
21—25 éves	254	25,66
26—30 éves	345	34,85
31—35 éves	144	14,56
36—40 éves	100	10,10
41—45 éves	22	2,22
46—50 éves	20	2,02
51—55 éves	5	0,50
56—60 éves	2	0,20
60 év fölött	2	0,20
<i>Összesen:</i>	990	100,00

A középkorban, koraujkorban természetes öregítést figyelembe kell vennünk, továbbá a sok esetben csupán körülbelül ismert saját életkort is, ezért úgy véljük, sokkal kisebb a hibalehetőség, ha csak ezekkel az öt éves periódusokkal számolunk. A francia szolgálatba állt magyar huszárok derékhadát a 20—40 évesek alkotják 85,17⁰/₀-kal. Zömük, ahogyan a korábbi elemzések is mutatták, katonai szolgálatát a Habsburg-hadsereg kötelékében kezdte meg, tapasztalt harcosként érkezett a maga által választott oldalra. A 20 év alatti 9,6⁰/₀ első-sorban második-harmadik generációs, már francia földön született magyar. Meglepő a 40 év fölötti életkorban a francia hadseregbe beálltak 5,14⁰/₀-os ará-

nya. Úgy tűnik, az idősebb katonák közül is sokan inkább vállalták a francia, mint a Habsburg-szolgálatot.

Az érzelmi oldalt kíséreltük meg megragadni akkor, amikor megvizsgáltuk, melyik franciaországi huszárezredben kezdték meg szolgálatukat a magyarok. Korabeli szokás szerint ugyanis általában abban az ezredben alkalmazták őket, amelyikbe átszöktek, hacsak nem érkezett más intézkedés. Az első alkalmazásra vonatkozóan 1279 adatot sikerült feldolgoznunk.

Ez a következőképpen oszlik meg:

<i>Első alkalmazás helye</i>	<i>Fő</i>	<i>Százalék</i>
Croneberg/Mortani-ezred	22	1,72
Deák/Filtz/Monteil-ezred	7	0,55
Verseilles-ezred	20	1,56
Saint Geniéz/Ráttky/Dessewffy/Lynden- -ezred	93	7,27
Bercsényi-ezred	338	26,43
(1.) Esterházy/Dávid/Turpin/ Chamborant-ezred	246	19,23
Beausobre-ezred	4	0,31
Raugrave-ezred	1	0,08
Pollereczky-ezred	149	11,65
Ferrari-ezred	238	18,61
Gantér-ezred	78	6,10
Geschray-ezred	52	4,07
Nassau-ezred	1	0,08
(2.) Esterházy-ezred	16	1,25
Conflans/Saxe-ezred	4	0,31
Colonel général-ezred	6	0,47
Lauzun-ezred	4	0,31
<i>Összesen:</i>	1279	100,00

Ezeket az adatokat elemezve, elsőként az tűnik szembe, hogy a magyar huszárok közel kétharmada, pontosan 66,38⁰/₀-a azokban az ezredekben kezdte meg franciaországi katonai szolgálatát, amelynek tulajdonosa hosszabb-rövidebb ideig magyar volt. Ez semmiképpen sem tulajdonítható véletlennek, hanem tudatosan a magyar tulajdonú ezredre való elszökés tendenciájaként fogható fel.

Valamennyi időszakban, amikor több ezred áll fenn és adott a választás lehetősége, ez érvényesül. A Rákóczi-szabadságharc idején a rajnai hadszíntéren a Ráttky-ezredben 7,27⁰/₀, míg a Verseilles-ezredben csupán 1,56⁰/₀ kezdte meg a szolgálatát azok közül, akikre vonatkozóan későbbi forrásokban adat maradt. A döntően az osztrák örökösödési háborúban szolgálatba álltak adatait tartalmazó értékek szerint az akkori három magyar tulajdonú (Bercsényi-, 1. Esterházy- és Pollereczky-) ezredben kezdett a században szolgálatot vállaltak 57,31⁰/₀-a, míg az ekkoriban alakult Beausobre-, Raugrave-, Ferrari-, Gantér- és Geschray-ezredben a minden korábbi és későbbi felülmúló számú szolgálatvállalás ellenére csupán összesen 29,17⁰/₀. Ebben az értékben pedig még az is benne van, hogy a magyar tulajdonú ezredre korábban teljes hadilétszámra feltöltöttek voltak, és sok azokhoz átszökött magyar huszárt átirányítottak az éppen alakuló nem magyar tulajdonú ezredre. További jellemző érték, hogy a Habsburg—Bourbon szövetség jegyében vívott hétéves háború idején alakult egyetlen ezredbe (Nassau-) belépett magyarok aránya mindössze 0,08⁰/₀. Végül a század utolsó harmadában alakult négy ezredet tekintve, a magyar tulajdonú (2.) Esterházy-ezredben 1,25⁰/₀ kezdte a szolgálatát, míg a másik háromban (Conflans/Saxe-, Colonel général- és Lauzun-) összesen csupán 1,09⁰/₀.

Vizsgálatunk következő szempontja a magyar huszárok franciaországi szol-

gálatának időtartama volt. Erre vonatkozóan 1287 adatot sikerült feltárnunk. Ezek megoszlása a következő:

<i>Szolgálati időtartam</i>	<i>Fő</i>	<i>Százalék</i>
1—5 év	277	21,52
6—10 év	529	41,10
11—15 év	330	25,64
16—20 év	42	3,26
21—25 év	32	2,49
26—30 év	31	2,42
31—35 év	14	1,09
36—40 év	21	1,63
41—45 év	4	0,31
46—50 év	5	0,39
50 év fölött	2	0,15
Összesen:	1287	100,00

Az évenkénti bontást mellőzve, az ötéves periódusok is reális képet nyújtanak. Mivel az adatok legnagyobb száma az osztrák örökösödési háborúban szolgáltakra vonatkozik, természetes, hogy a nyolcesztendő háborút tekintve a legnagyobb értéket a 6—10 évig szolgáltak képviselik. A békelétszámra csökkentés következtében sokan elbocsátásra kerültek, ezért a következő értékcsoporthoz, a 11—15 évig szolgáltaké, már erősen ez alatti értékkel szerepel. Külön magyarázatot kíván az 1—5 évig szolgáltak ezt megközelítő aránya. E csoport zömét az a 162 fő adja, aki az osztrák örökösödési háború második felében átszökve, a csupán két, illetve három évig fennállt Geschray- és Gantér-ezredben vállalt szolgálatot, nem tudván, hogy a békekötést követően el fogják bocsátani a francia hadsereg kötelékéből. A 16. év tulajdonképpen választóvizet jelent, ennél tovább a teljes állománynak mindössze 11,74%-a szolgált, döntően a francia szolgálatot immár élethivatásnak tekintő tisztok és tábormok, akiknek helye volt a békelétszámokban is. Végül kiemelünk még egy értéket, amely az ötévenkénti bontásban nem szerepel. Ez a csupán 1 évig szolgáltak csoportja. Mindössze 15 főről van szó, ez az összállomány 1,17%-a, akiknek csak egy kis töredéke dezertál innen is, nagyobb részben korai hősi halált haltak.

Feltétlenül érdekes adatot kínál annak vizsgálata, egy-egy adott időben milyen átlagéletkort mutat az egyes ezredekben szolgáló magyar állomány. Erre vonatkozóan sajnálatosan kevés esetben volt elvégezhető a számítás. A teljességre törekvés jegyében mégis közöljük a kimutatható adatokat:

<i>Év</i>	<i>Ezred</i>	<i>Átlagéletkor</i>
1732	Ráttky-	33,34 év
1740	1. Esterházy-	36,32 év
1747	Gantér-	26,48 év
1748	Geschray--	29,21 év
1749	Bercsényi-	30,67 év
1749	Turpin-	
	(a volt 1. Esterházy-)	32,69 év
1749	Pollereczky-	31,44 év

Bár ez a kevés adat általánosításra nem nyújt módot, egyfajta összehasonlítást mégis megenged. A két első, békeidőszakban kimutatható adat összesítve 34,83 éves átlagéletkort ad, míg a további öt, az osztrák örökösödési háborúból származó adat együttesen 30,10 éves átlagéletkort eredményez. Ebből azt sejtjük, hogy az egyes háborúk idején aránylag fiatalon érkezettek francia szolgálatba állva, ahogyan a szolgálati idő kimutatása is alátámasztja, tartósan állományban maradtak.

Elérkezett az ideje, hogy kimutassuk, a francia hadilevéltár személyügyi fond-jaiban szereplő 1385 magyar közül az egyes időszakokban hány fő szolgált egy időben a francia huszárezredekben. Ez alapján a következő képet kapjuk:

Év	Ezredék száma	Összesen magyar
1692	1	22 fő
1707	3	48 fő
1720	1	53 fő
1731	2	91 fő
1738	3	135 fő
1740	3	157 fő
1748	9	744 fő
1756	7	846 fő
1760	2	309 fő
1764	4	134 fő
1776	5	86 fő
1789	5	35 fő

Ismételten szeretnénk leszögezni, hogy ezek az értékek, különösen az 1749 előtti időszakra vonatkozóan, az anyag hiányossága miatt nem értékelhetők abszolút értelemben. Csupán arról van szó, hogy forrásaink jelenleg az egyes időszakokra vonatkozóan a fenti számú magyart engedik kimutatni a francia huszárezredekben. Más források alapján a korábbi szakirodalom sok esetben teljesebb képet nyújt. Így például kutatásunk 1731-ben mindössze 23 Bercsényi-ezredbeli magyar huszárt ismer, és csak ezek szerepelnek a fenti kimutatásban, holott az 1720—21-ben az Oszmán—Török Birodalmon keresztül érkezett 124 magyar valószínűleg még ekkor is szolgált. Ugyanígy 1738-ra vonatkozóan mindössze 18 Bercsényi-ezredbelit tudtunk kimutatni, bár a lengyel örökösödési háborúban 122 magyar huszár állt be ebbe az ezredbe.⁶⁸

A ténylegesen francia szolgálatban állt magyar huszárok abszolút számára vonatkozóan egyelőre csupán közvetett úton, egyfajta munkahipotézissel juthatunk el. Mivel forrásaink szerint a század során a lengyel örökösödési háború előtt és után, valamint az osztrák örökösödési háború idején a teljes franciaországi huszárállománnyal való összehasonlítás adott, ezt vesszük figyelembe. A magyar huszárok részesedése 1732-ben 26,94⁰/₀, 1740-ben 43,31⁰/₀, míg 1748-ban 29,47⁰/₀. A középértéket általánosítva a korábbi időszakra vonatkozóan is a francia szakirodalom által kimutatott huszárlétszáma vonatkoztatjuk. Ennek megfelelően a következő eredményre jutunk:

Év	Franciaországi huszárok összesen	Ebből magyar
1692—1697	150 fő	50 fő
1703—1711	680 fő	226 fő
1712—1720	240 fő	80 fő
1721—1732	1040 fő	346 fő
1733—1738	1400 fő	466 fő
1739—1740	800 fő	266 fő
1741—1748	3900 fő	950 fő
1749—1756	1600 fő	850 fő
1757—1763	1600 fő	309 fő
1764—1776	1750 fő	134 fő
1777—1789	1900 fő	86 fő
1789—1791	1900 fő	35 fő

⁶⁸ Corvisier, A.: L'armée française de la fin du XVIIIe siècle au ministère de Choiseul. Le soldat. Paris, 1904. I. k. 655. o.

Ezzel a táblázattal kapcsolatosan ismételtén szeretnénk leszögezni, hogy az 1749 előtti adatok csupán becsltek. A francia huszárok teljes létszámára vonatkozó adatokat az ezt követők esetében is a francia szakirodalomból merítettük, csupán a magyarok számát állapítottuk meg forrásfeltárással.

Ez a táblázat mégis megenged néhány következtetést. A francia huszárok összlétszámára vonatkozó adatok összehasonlításakor jól kiugrik, milyen jelentős létszámcsökkentést hajtottak végre a spanyol, a lengyel és az osztrák örökösödési háborút lezáró békekötések után. A korábbiakra vonatkozó adatok becsltek, így nem tudjuk, mennyi volt az elbocsátottak között a magyar, de az osztrák örökösödési háború után a szolgálatban maradt magyarok száma a létszámcsökkentéstől függetlenül összességében magas maradt, arányát tekintve pedig jelentősen megnőtt. Ezzel szembeállítva, megdöbbentő, mennyire csökkent viszont a békelétszámhoz képest a hétéves háborúban résztvevő magyarok száma. Így a huszárok összlétszáma nem is nőtt, a francia hadvezetés csupán arra törekedett, hogy a korábbi létszámon tartást biztosítsa. Ezt követően már természetes a francia huszárezredek magyarjainak rohamos lemorzsolódása.

Elemzéseink végére érve, még egy kérdés feltétlenül megválaszolásra vár. Ez pedig annak eldöntése, mennyire voltak a francia hadsereg huszárezredeibe beállt magyarok zsoldosok, és csupán ez motiválhatta-e. hogy ilyen jelentős számban vállaljanak szolgálatot francia földön. Más oldalról megközelítve, az a kérdés, hogy a franciaországi magyar katonai emigráció a 18. században kuruc jellegűnek tekinthető-e.

Az első kérdés megválaszolása egyszerű. Természetesen, a kor jellegének megfelelően, a francia hadvezetés számára a magyarok idegen zsoldosoknak számítottak, így is kezelték őket. Különleges elbánást annyiban élveztek, hogy Európa-szerte ebben az időben terjedt el a könnyűlovasság sajátos magyar válfaja, és ennek meghonosítására mindenhol szívesen fogadták a magyarokat, akik mégis csak az első huszárok voltak. Ezek a magyar huszárok pedig rendszeresen és folyamatosan megjelentek, és kérték a francia szolgálatba állás lehetőségét.

Elemzéseink során bemutattuk, hogy nagy részük a század háborúi során a Habsburg-hadsereg kötelékéből szökött el a szemben álló hadsereghez, kisebb hányaduk pedig a franciaországi magyar toborzótiszteknek a török—magyar határon való megjelenése hírére hazáját hagyta el, hamos beálljon a francia hadseregbe. Mindez addig volt így, míg a Habsburg-birodalommal szemben állt a Francia Királyság. Amint sor került a Habsburg—Bourbon szövetségkötésre, megtört a magyarok elvándorlása Franciaországba, ezen még a hivatalosan engedélyezett magyarországi francia toborzás sem tudott változtatni. A hétéves háború idején a magyarokat nagy számban már nem a Habsburg-hatalommal szövetséges francia, hanem az e hatalommal ezúttal is szemben álló porosz hadsereg vonzotta. E tény fölött nem lehet elsiklani.

Fel kell figyelni arra, hogy több száz Habsburg-szolgálatban állt magyar, vállalva a dezertálás minden kockázatát, a hadszíntéren önként kérte a szemben álló francia hadsereg kötelékébe való felvételét, más százak pedig, otthonukból eltávozva, kalandos útra vállalkoztak, hogy a könnyebben megvalósítható Habsburg-szolgálat helyett a franciaországi katonáskodást válasszák. Megérkezve pedig mindkét csoport nagy többségében a magyar ezredtulajdonosok alakulatába kívánt belépni.

Rövid pillantást vetve arra a 15 magyarra, aki ezredtulajdonosi kinevezést nyert a francia hadseregben, csupán Deák Pál — aki császári szolgálatban állva került fogságba és úgy vállalta rövid időre a kényszerűnek érzett francia szolgálatot — jelent kivételt. A többiek egy csoportot alkotnak. Ráttky György

tábornok ezereskapitányként, Bercsényi László marsall és Dávid Zsigmond brigadéros kapitányként szolgált a Rákóczi-szabadságharc hadseregében. Dessewffy Bálint brigadéros és Dessewffy Miklós ezredes II. Rákóczi Ferenc felhívása nyomán dezertált a Habsburg-hadseregből, tiszti rangját odahagyva, hogy a szabadságharc államával szövetségesnek tekintett francia hadseregbe álljon be. Esterházy Bálint József brigadéros a szabadságharc tábornagyának fiaként, Pollereczky András brigadéros és Pollereczky Mátyás ezredes a szabadságharcban küzdő őrnagy gyermekeként, Tóth András brigadéros II. Rákóczi Ferenc apródjaként gyermek- vagy ifjúkorában került a tudatosan választott második hazába, hogy ugyanazért az ügyért fogjon fegyvert. A további ezredtulajdonosok az ő gyermekeik: Bercsényi Miklós Ferenc ezredes, Bercsényi Ferenc Antal tábornok, Esterházy Bálint László tábornok, Pollereczky Ferenc András tábornok, Tóth Ferenc tábornok. (Tábornok lett még Dessewffy Károly is, aki ezredtulajdonosi kinevezést eddigi ismereteink szerint nem nyert.) Ezek voltak azok a férfiak, akikhez a magyarok százai igyekeztek, hogy az ő kezük alatt harcoljanak.

Tényként kell elfogadnunk azt a gyakran ismétlődő megállapítást, amelyet a Nagyságos Fejedelem főgenerálisának, Nagy Bercsényi Miklósnak a fia többek között 1747. február 20-i jelentésében így fogalmazott meg szülőföldjéről szólva: „Apám neve ott még eleven.” A Rákóczi-szabadságharcot követően, évtizedekkel később is a hozzá érkezőket a francia udvarnak úgy jellemezte, mint például 1747. április 25-i jelentésében: „Louvainben ezt az erdélyi férfit találtam, . . . , aki azt kérte, hogy Franciaországba mehessen azzal a céllal, hogy közölhesse az e tartományban mutatkozó elégedetlenségre vonatkozó lényeges terveket.” Amikor 1755-ben újabb három erdélyi magyar nemes érkezett hozzá, a friss hazai híreket újra csak így sommázza augusztus 23-án kelt emlékiratában: „A magyar nemzet állandóan elégedetlen, csak kedvező alkalomra les, és vezetőre vár, hogy lerázza az ígát.” Ez az elégedetlenség, mint mozgatórugó még további vizsgálatot igényel, mindenesetre, a franciaországi szolgálatvállalás gyökereit keresve, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a kuruc hagyományokat és a Francia Királyságba vetett reményeket, amelyeket ismét csak Bercsényi László így fogalmazott meg 1747. február 20-i jelentésében: „Miért ne remélhetném, hogy őseim nyomdokain haladhatok és diverziót szervezhetek Magyarországon.”⁶⁹ Csakis így válik világossá, miért nevezi Badda Gábor kornétás 1759. október 13-án, tehát már a Habsburg—Bourbon együttműködés idején, egyik haza írt levelében a Royal-Nassau francia huszárezredet, amelyben ráadásul döntő többségben éppen németek és nem magyarok szolgáltak „Nassau kuruc Regimentyének”.⁷⁰ Erre a motívumra nem az írástudatlan közhuszároktól várhatjuk a választ, hanem a francia szolgálatban állt nemesi-arisztokrata származású tisztek-tábornokok még lappangó levelezésében.

Ennek elősegítésére, továbbá a franciaországi magyar huszárok katonai teljesítményének bemutatására egy rövid arcképcsarnok közzétételét látjuk célszerűnek. A válogatás mércéje az a kitüntetés, amely a rávéssett felirat szerint „a katonai bátorság jutalma”, és amelynek elnyerése minden francia szolgálatban állt katona álma lehetett. A királyi és katonai Szent Lajos-rendről van szó, amelynek lovagkeresztjét a 18. század során — eddigi ismereteink szerint — 35 magyar nyerte el. Az elnyerésnek 5 esetben közvetett forrásbizonyítékai vannak, a többi 30 eset kétséget kizáróan bizonyos az általunk feltárt források tükrében. E 35 magyart a kitüntetés elnyerésének sorrendjében mutatjuk be.

⁶⁹ Valamennyi idézet helye: BVM M—110.

⁷⁰ Országos Levéltár (a továbbiakban — OL) Károlyi-lt, P—398. fol. 02 368.

Dessewffy Bálint 1705-től állt francia szolgálatban és hamarosan a Verseilles-, majd a Ráttky-ezredben kapitányként századparancsnok lett. Részt vett ezredével a spanyol örökösödési háború hadjárataiban. 1710. április 29-én alezredessé léptették elő, és ezt követően vezényelte is ezredét. Valószínűleg 1718-ban nyerte el a Szent Lajos-rendet. Ezredével részt vett az 1719-es francia—spanyol háborúban. 1723-ban ezredtulajdonossá nevezték ki, de saját ezredet sohasem tudott felállítani. A Ráttky-ezreddel kapcsolódott be a lengyel örökösödési háború küzdelmeibe. Mivel 1733-ban ismét ő állt az ezred élén, helytállását brigadérosi kinevezéssel ismerte el a francia udvar. A háború további menetében, az itáliai hadszíntéren a Habsburg-seregekkel csatázva, 1736. január 2-án hősi halált halt.⁷¹

Dessewffy Miklós, Bálint unokafivére, szintén 1705-ben szökött át a Habsburg-hadseregből és lett főhadnagy a Verseilles-ezredben. Ezredével a spanyol örökösödési háború fő hadszínterein küzdött. Ennek elismeréseként 1714-ben kapitánnyá léptették elő. Ezrede beolvasztásakor, 1716-ban került a Ráttky-ezredbe. 1718-ban nyerte el a Szent Lajos-rendet. Harcolt az 1719-es háborúban, majd a lengyel és az osztrák örökösödési háborúban. 1734-ben alezredessé léptették elő. 1741-től vezényelte a Ráttky-ezredet. 1742. szeptember 10-én brigadérosi kinevezést kért, de Ráttky György hősi halálára tekintettel az addigi Ráttky-ezred tulajdonosává nevezték ki. A Prágából való francia visszavonulás során 1743 januárjában ezrede élén hősi halált halt.⁷²

Bercsényi László (1689—1778) 1712-től állt francia katonai szolgálatban. Alezredesként vett részt a spanyol örökösödési háború befejező hadjárataiban. 1718-ban ezredessé léptették elő. 1719-ben részt vett a spanyolok ellen vívott háborúban. 1720-ban ezredtulajdonossá nevezték ki. Ezrede felállítását követően 1721-ben vehette át addigi sikereiért a Szent Lajos-rend lovagkeresztjét. Részt vett a lengyel örökösödési háborúban, amelynek során 1734-ben brigadérossá nevezték ki. 1738-ban lett tábornok. Az osztrák örökösödési háború során 1743-ban elnyerte a Szent Lajos-rend parancsnoki keresztjét, majd még az évben a huszárság főfelügyelőjévé, 1744-ben pedig altábornaggyá nevezték ki. A háborút követően 1748-ban Commercy kormányzója lett, 1753-ban megkapta a Szent Lajos-rend nagykeresztjét. A hétéves háborúban még egyszer hadra kelt, és 1758. március 15-én elnyerte a Franciaország marsallja rendfokozatot. A következő évben nyugállományba vonult.⁷³

Ráttky György 1707-ben a császáriaktól szökött át, és már az év november 1-én a korábbi Saint Genièz-ezred vezénylő ezredesévé, majd december 14-én tulajdonosává nevezték ki. Ezrede élén vett részt a spanyol örökösödési háború további hadjárataiban Flandriában és a Rajna-mentén. 1719. február 1-én brigadérossá nevezték ki. Az évben harcolt a spanyolok elleni háborúban, majd 1733-tól a lengyel örökösödési háborúban. Az itáliai hadszíntéren tanúsított helytállása 1734. augusztus 1-én tábornoki kinevezését és a Szent Lajos-, valamint a Szent Mihály-renddel való kitüntetését eredményezte. 1741-től az ausztriai és csehországi francia hadjáratban jeleskedett, és Prága falainál 1742. szeptember 5-én hősi halált halt.⁷⁴

71 ASHA Brigadier d'Ersoff, Y8c—21. Valamennyi kitüntetésre vonatkozóan megadjuk az összes eddigi irodalmi helyet, bár zömük, minden forráshivatkozás nélkül, számos téves adatot tartalmaz. Így: *Choppin, H.*: i. m. 69. o.; *Forster Gy.*: 64. o.

72 ASHA MC—2877/1.; *Choppin, H.*: i. m. 71. o.; *Vansen, G.*: Un capitaine des hussards de Ratky. *Carnet de la Sabretache*, 1895. 137. és köv. o.

73 ASHA MF—230/1. Részletesebben lásd: *Zachar*, 1978. és 1979.

74 ASHA MC—1637/1.; *Choppin, H.*: i. m. 68. o.; *Pieffé, E.*: i. m. I. k. 255. o.; *Forster Gy.*: i. m. 66. o.

Dávid Zsigmond 1712. október 22-től a Rákóczi-szabadságharcban elért kapitányi rangjával a Verseilles-ezredben kezdett szolgálni. Ezrede 1716-os beolvasztásától a Ráttky-ezredben folytatta a spanyol örökösödési háború utolsó hadjáratában tanúsított helyállását. 1721-ben őrnagyként került át a Bercsényi-ezredbe. Kimagaslóan küzdött a lengyel örökösödési háborúban, így 1735-ben az Esterházy-ezredbe áthelyezve alezredessé léptették elő, és kitüntették a Szent Lajos-renddel. 1741-től az osztrák örökösödési háborúban vett részt. Esterházy halála után, 1743. augusztus 1-vel, az addigi Esterházy-ezred élére állítva, ezredtulajdonossá nevezték ki. Ezredével Elzászban, majd Flandriában küzdött. További hőstettei 1747. január 27-én brigadérosi kinevezését eredményezték. Az év augusztusában elesett.⁷⁵

Esterházy Bálint József 1705-ben Pápán született. Apjával, a Rákóczi szabadságharc tábornagyával élte a bujdosók életét. Bercsényi László 1720-as toborzásakor Törökországban beállt annak ezredébe. Franciaországba érve kapitányi rangot kapott. A lengyel örökösödési háború kitörését követően, 1733. december 21-én ezredtulajdonossá nevezték ki. E háborút azonban még a Bercsényi-ezred kötelékében küzdötte végig. Ezrede 1735. január 25-én állt fel. Annak élen részt vett az osztrák örökösödési háború ausztriai és csehországi hadjáratában. A Prágából való elvonulás után a Majna-menti harcokban küzdött. 1743 júniusban ezek során érte a halál. Így brigadérosi kinevezését és a Szent Lajos-rendet, amelyet helytállásáért neki ítélték, már nem tudta átvenni.⁷⁶

Pollereczky András (1700—1783) 1722-ben kezdte meg franciaországi katonai szolgálatát a Bercsényi-ezred kapitányaként. 1733-ban századparancsnok lett, 1735-ben a lengyel örökösödési háborúban mutatott kimagasló teljesítményeiért őrnaggyá léptették elő. A Szent Lajos-renddel 1737. szeptember 30-án tüntették ki. A Bercsényi-ezred kötelékében az osztrák örökösödési háború ausztriai és csehországi hadjáratában tanúsított további helytállása 1743. december 10-én ezredtulajdonosi, további példamutatása 1748. január 1-én brigadérosi kinevezését eredményezte. 1759-ben a hadügyminiszter személyi titkára, 1760-ban Molsheim kormányzója lett. 1773-ban vonult nyugállományba.⁷⁷

Tóth András 1698. március 26-án Nyitrán született, II. Rákóczi Ferencsel érkezett Franciaországba. 1720-tól volt a Bercsényi-ezred tagja. 1722-ben főhadnaggyá, 1725-ben segédőrnaggyá, 1729-ben kapitánnyá léptették elő. 1733. november 5-től századparancsnokként vett részt a lengyel örökösödési háborúban, az év december 10-én pedig ebben az ezredben őrnaggyá előléptetve, ezredtulajdonossá nevezték ki. Példamutató helytállása eredményeként 1737. október 25-én tüntették ki a Szent Lajos-renddel. Önálló ezredet nem tudott alapítani, az osztrák örökösödési háborúban is a Bercsényi-ezred kötelékében vett részt. További hadi sikereire tekintettel 1746-ban alezredessé léptették elő, 1747. március 20-án pedig brigadérossá nevezték ki. Számos alkalommal végzett toborzást a török—magyar határon. Egy törökországi útja során, 1757. szeptember 9-én Rodostóban halt meg.⁷⁸

Palugyay Gábor 1688-ban Liptóban született. 1720-tól főhadnaggyként szolgált a Bercsényi-ezredben. 1730-ban kapitánnyá léptették elő. A lengyel örökösödési háborúban mutatott hőstetteiért 1739-ben elnyerte a Szent Lajos-rendet. Az osztrák örökösödési háborúban tanúsított további kimagasló részvétele 1744.

75 ASHA Y8c—12.; *Choppin, H.*: i. m. 136. o.; *Reinach-Foussémagne, H.*: i. m. 459. o.; *Forster Gy.*: i. m. 66. o.

76 ASHA MC—2826/1.; *Esterházy, V.*: i. m. 5. és köv. o.; *Choppin, H.*: i. m. 127. o.; *Forster Gy.*: i. m. 66. o.

77 ASHA Brigadier Pollereczki, Xc—81. Részletesebben lásd: *Zachar, 1980. 298. és köv. o.*

78 ASHA Brigadier Tóth, Xc—81.; BVM M—109.; *Reinach-Foussémagne, H.*: i. m. 451. o.; *Forster Gy.*: i. m. 127. o.; *Palóczy E.*: Bárány Tóth Ferenc, a Dardanellák megerősítője (1733—1793). Budapest, 1916. 3. és köv. o.

május 28-án alezredesi előléptetését eredményezte. 1748-ban áthelyezték az egykori Esterházy-, akkor már Turpin-ezredbe, ahol még ismeretlen ideig szolgált.⁷⁹

Sárközy Lóránt 1689-ben Erdélyben született. Részt vett a Rákóczi-szabadságharcban, majd főhadnagyként Törökországba távozott. Onnan Bercsényi László 1720-as toborzásakor került Franciaországba, november 10-i keltezésű főhadnagyi ranggal. A lengyel örökösödési háborúban mutatott kimagasló teljesítményeiért 1734. június 1-én kapitánnyá léptették elő, és hamarosan századparancsnok lett. Az osztrák örökösödési háborúban szerzett érdemeiért 1743. április 2-án kapta meg a Szent Lajos-rendet, 1746. augusztus 20-án pedig alezredessé léptették elő. 1754-ben nyugállományba vonult.⁸⁰

Fodor Antal az elzászi Colmarban született 1713-ban. 1733-tól kornétásként szolgált a Bercsényi-ezredben. A lengyel és az osztrák örökösödési háborúban mutatott helytállása 1742-ben főhadnagyi előléptetését, egy ma már ismeretlen hőstette 1743. szeptember 6-án a Szent Lajos-rend elnyerését eredményezte. 1747-ben kapitánnyá léptették elő, 1749-ben az egykori Ráttky-, akkor már Lynden-ezredbe helyezték át, ahol annak 1756-ban történt feloszlatásáig szolgált.⁸¹

Benyovszki Benyó Pál a normandiai Cambermay-ban született 1697-ben, már 1708-tól a Ráttky-ezredben szolgált, 1711-ben lett kornétás. Gyermekeként is helytállt, így 1714-ben főhadnaggyá léptették elő. 1722-ben áthelyezték a Bercsényi-ezredbe, ahol 1733-ban kapitányi rangot kapott. A lengyel és az osztrák örökösödési háborúban szintén példamutatóan teljesítette szolgálatát. 1742-ben így századparancsnok lett, 1744. február 29-én pedig kitüntették a Szent Lajos-renddel. 1748. február 1-én alezredessé léptették elő. A hétéves háborúig szolgált.⁸²

Dessewffy Károly a franciaországi Baulny-ban született 1720. szeptember 30-án. Már 1729-től a Bercsényi-ezredben katonáskodott. 1733-tól kornétásként részt vett a lengyel örökösödési háborúban az itáliai hadszíntéren, ahol megsebesült. Helytállása 1734-ben főhadnagyi előléptetését vonta maga után. 1741-től az ausztriai és csehországi harcokban jeleskedett, Prága ostromakor ismét megsebesült, ezért kapitánnyá léptették elő, és áthelyezték a Lynden-ezredbe. További vitézségéért 1745. április 17-én elnyerte a Szent Lajos-rendet. 1747-ben Flandriában harmadszor is megsebesült. 1748-ban a Turpin-ezredbe helyezték át. 1755-ben alezredessé, 1760-ban a hétéves háborúban elért újabb sikereiért ezredessé, 1770-ben brigadéroszá léptették elő. 1772-ben utazást tett Magyarországon. További szolgálat után 1780. március 1-én tábornokká nevezte ki az uralkodó. 1785 szeptemberben hunyt el.⁸³

Horváth István Győri született 1698-ban. A Rákóczi-szabadságharcban való részvétele után Franciaországba távozott, és 1712-től közhuszár volt a Ráttky-, majd 1720-tól a Bercsényi-ezredben. A lengyel örökösödési háború kitörésekor kornétássá léptették elő, helytállása 1734-ben pedig a főhadnagyi rangot eredményezte. Az osztrák örökösödési háborúban aratott további sikereiért 1742. június 1-én kapitánnyá tették. A Pollereczky-ezred megalakulásakor oda helyezték át. További hőstetteiért 1745. március 25-én elnyerte a Szent Lajos-rendet.

79 ASHA Xc—81, —82.; *Fieffé, E.*: i. m. I. k. 279. o.; *d'Ivry, O.*: i. m. 15. o.; *Reinach-Foussemagne, H.*: i. m. 607. o.; *Forster Gy.*: i. m. 84. o.

80 ASHA Xc—81, Y8c—2.; *d'Ivry, O.*: i. m. 29. o.; *Reinach-Foussemagne, H.*: i. m. 451. o.; *Forster Gy.*: i. m. 84. és 136. o.

81 ASHA Xc—81.; *Choppin, H.*: i. m. 127. o.; *Forster Gy.*: i. m. 132. o.

82 ASHA Xc—80, —81, Y8c—2.; *Fieffé, E.*: i. m. I. k. 279. o.; *d'Ivry, O.*: i. m. 29. o.; *Forster Gy.*: i. m. 131. o.

83 ASHA MC—287/1, —290/1, Xc—81, —82.; *Reinach-Foussemagne, H.*: i. m. 608. o.; *Forster Gy.*: i. m. 65. o.

det, azt azonban már nem vehette át, mert a hó 21-én Brandeisonál hősi halált halt.⁸⁴

Szilágyi Mihály Károly 1714-ben Radnán született, és 1734-ben került francia szolgálatba, mégpedig főhadnagyként a Ráttky-ezredbe. A lengyel örökösödési háborút a továbbiakban ebben az ezredben küzdötte végig, és ezredével indult az osztrák örökösödési háborúba. 1742-ben kapitánnyá léptették elő, 1743-ban pedig századparancsnokká tették. 1745-ben áthelyezték a Pollereczky-ezredbe. Addig tanúsított hőstetteiért 1746. április 25-én elnyerte a Szent Lajos-rendet. További helyállása 1749. június 1-én az őrnagyi előléptetést eredményezte. 1751. január 5-én meghalt.⁸⁵

Kertész Boldizsár 1720-tól a Bercsényi-ezredben szolgált. A lengyel örökösödési háborúban mutatott magas teljesítményeiért főhadnaggyá, az osztrák örökösödési háborúban végrehajtott bátor tetteiért kapitánnyá léptették elő és elnyerte a Szent Lajos-rendet is. 1756 körül meghalt.⁸⁶

Hollóssy István 1717-ben Szombathelyen született, és 1733-tól állt francia szolgálatban. Kezdetben a Ráttky-ezredben közhuszárként harcolt. Helytállása 1738-ban őrmesteri előléptetését eredményezte. Az osztrák örökösödési háborút kornétásként kezdte, bátorságáért 1742-ben főhadnaggyá léptették elő. Az egész háború során tanúsított kiváló teljesítményéért 1749-ben elnyeré a Szent Lajos-rendet. 1748 óta a Turpin-ezredben szolgált. Ezredével részt vett a hétéves háborúban is, ahol vitézsége elismeréseként 1761. március 27-én kapitánnyá léptették elő. 1764-ben az újonnan alakult Esterházy-ezredbe helyezték át, ahol 1773-ig szolgált.⁸⁷

Csengeri Kovács Márton az erdélyi Berkesben született 1715-ben. 1735-ben lépett francia szolgálatba kornétási rangban. 1739-ben léptették elő főhadnaggyá a Bercsényi-ezredben. Az osztrák örökösödési háborúban megnyilatkozott kimagasló küzdeni tudása 1743-ban kapitányi, 1744. március 21-én pedig őrnagyi előléptetését eredményezte. Kálvinistából 1748-ban katolizált, így 1752. április 15-én elnyerhette a Szent Lajos-rendet. 1756-ig szolgált.⁸⁸

Fogarassy Tódor 1699-ben Fogarason született. 1720-tól volt közhuszár a Bercsényi-ezredben, ahol 1728-ban tizedessé, 1732-ben őrmesterré léptették elő. A lengyel örökösödési háborúban mutatott tettei 1735-ben kornétási rangot biztosítottak számára. Az osztrák örökösödési háborúban további vitézségeért főhadnaggyá, majd 1746. május 22-én kapitánnyá léptették elő. Háborús teljesítményéért 1753. október 4-én nyerte el a Szent Lajos-rendet. 1756-ig szolgált.⁸⁹

Simonsits Pál 1718-ban Nagyszombatban született. Franciaországi katonai szolgálatát 1739-ben kornétásként a Ráttky-ezredben kezdte meg. Az osztrák örökösödési háború első évében főhadnaggyá léptették elő, 1742-ben áthelyezték az Esterházy-ezredbe. 1744-ben segédőrnagy lett a Beausobre-ezredben, 1747-ben főhadnagy a Bercsényi-ezredben. E háború során három ízben megsebesült. 1749-től segédőrnagyként, 1751-től kapitányként szolgált tovább, 1756-ban századparancsnok lett. A Szent Lajos-rendet a hétéves háború első évében tanúsított helytállásáért 1757-ben nyerte el. A második Esterházy-ezred megalaku-

84 ASHA Xc—80, —81.; *d'Irry, O.*: i. m. 15. o.; *Reinach-Foussemagne, H.*: i. m. 605. o.; *Forster Gy.*: i. m. 136.

85 ASHA Xc—80, —81.; *Reinach-Foussemagne, H.*: i. m. 603. o.; *Forster Gy.*: i. m. 136.

86 ASHA Xc—80.; BVM M—110.; *Forster Gy.*: i. m. 131. o.

87 ASHA Xc—82, Yb—595, —596, Y8c—6, —10.; *Reinach-Foussemagne, H.*: i. m. 608. o.; *Forster Gy.*: i. m. 137. o.

88 ASHA Xc—81, Y8c—2.; *d'Irry, O.*: i. m. 29. o.; *Reinach-Foussemagne, H.*: i. m. 452. o.; *Forster Gy.*: i. m. 135. o.

89 ASHA Xc—81.; *d'Irry, O.*: i. m. 29. o.; *Reinach-Foussemagne, H.*: i. m. 451. o.; *Forster Gy.*: i. m. 135. o.

lásakor, 1764. február 10-i hatállyal előléptetve, alezredesnek helyezték át. 1773-ig állt szolgálatban.⁹⁰

Bercsényi Miklós Ferenc az ezredtulajdonos Bercsényi László fiaként 1736. november 26-án a franciaországi Luzancy-ban született. Hatéves korától apja ezredében kornétási ranggal szerepelt. Apja 1747-ben kapitánnyá léptette elő, 1751. január 5-i hatállyal pedig ezredét is ráruházta. A tényleges ezredtulajdonosi jogkört 1755-ös nagykorúsításától gyakorolta. Ezrede élén részt vett a hétéves háború küzdelmeiben. Sikerei alapján 1758. február 10-én elnyerte a Szent Lajos-rendet. 1759-ben örökölte apja kormányzóságát Commercy-ben. 1762. február 9-én az elzászi Mulhouse-i táborban himlőjárvány következtében elhunyt.⁹¹

Balogh Gábor 1717-ben Nagyrédén született. 1742-ben állt francia szolgálatba a Bercsényi-ezred őrmestereként. Az osztrák örökösödési háborúban mutatott képességei, helytállása 1743-ban kornétási, 1744-ben főhadnagyi, 1747-ben kapitányi előléptetést vont maga után. A harcok során 3 vágott és 1 lött sebet szenvedett el. 1749-ben áthelyezték a Turpin-ezredbe, ahol 1752-ben századparancsnok lett. A hétéves háborúban százada élén mutatott vitézsége, amelyhez további három sebesülés járult, 1760. július 11-én a Szent Lajos-renddel való kitüntetéssel nyert elismerést. 1768. december 26-án alezredessé léptették elő. A szolgálatától való megválásának időpontja még ismeretlen.⁹²

Lajtay János 1708-ban a Szabolcs vármegyei Nagyfaluban született. 1736-ban lépett francia szolgálatba, mint az Esterházy-ezred közhuszára. 1738-ban tizedes lett. Az osztrák örökösödési háborúban kimagasló szolgálatellátása 1742-ben őrmesteri, majd kornétási, 1743-ban főhadnagyi előléptetését eredményezte. A harcok során két ízben megsebesült. A hétéves háborúban, 1760. október 1-én, a Szent Lajos-renddel tüntették ki, 1761. március 29-én pedig kapitánnyá léptették elő. 1764-ben áthelyezték az akkor alakult 2. Esterházy-ezredbe, ahol 1776-ig szolgált.⁹³

Pollereczky Ferenc András, az ezredtulajdonos Pollereczky András fiaként, 1737. szeptember 17-én az elzászi Molsheim-ben született. Apja már ötévesen a Bercsényi-ezred kornétási rangjába helyeztette, majd 1743-tól saját ezredében biztosította számára előbb a kornétási, 1747-től a kapitányi rangot. 1758-tól a Turpin-ezredben szolgált. A hétéves háborúban tanúsított helytállása következtében 1761. szeptember 13-án ezredtulajdonossá nevezték ki, 1762. november 1-én pedig elnyerte a Szent Lajos-rendet. Önálló ezredhez sohasem jutott, az immár Chamborant-nevet viselő ezredben lett őrnagy 1765-ben, alezredes 1767-ben, vezénylő ezredes 1774-ben. 1776-tól a Schonberg-dragonosezredet vezényelte. 1780. március 1-én brigadérossá, 1781. december 9-én tábornokká nevezték ki. Több ízben diplomáciai feladatot látott el, és az elzászi Rosheim kormányzója volt. 1792-ben az Egyesült Államokba távozott, majd több rövidebb korábbi magyarországi tartózkodása után végleg hazatelepült. A Zólyom vármegyei Bacsurban halt meg 1800-ban.⁹⁴

90 ASHA Xc—81, —83, Y8c—2, Yb—594, —596.; *d'Ivry, O.*: i. m. 29. o.; *Reinach-Foussemagne, H.*: i. m. 451. o.; *Forster Gy.*: i. m. 136. o.

91 ASHA MC—230/1, Y8c—2.; *Aubert, F.-A.*: i. m. XXV. és köv. o.; *Rupelle, J. Comte de la.*: i. m. 62. és köv. o.; *d'Ivry O.*: i. m. 28. o.; *Forster Gy.*: i. m. 97. o.

92 ASHA Xc—81, —82, Yb—595, Y8c—6, —23.; *Reinach-Foussemagne, H.*: i. m. 608. o.; *Forster Gy.*: i. m. 62. o.

93 ASHA Xc—82.; Yb—594, —596.; *Reinach-Foussemagne, H.*: i. m. 609. o.

94 ASHA MC—2908/1, Xc—82, —83, Y8c—6, —20.; *Choppin, H.*: i. m. 173. o.; *Forster Gy.*: i. m. 71. o. Lásd részletesebben: *Zachar*, 1980. 300. és köv. o.

Bosnyák Ferenc 1709. április 22-én Érsekújváron született. 1743-ban állt be közhuszárként a Bercsényi-ezredbe. Az első hadjárat, amelyben részt vett, képességeinek bizonyítása után, főhadnagyi rangot biztosított számára, de ürese-
dés hiányában 1744-től is csupán kornétási, majd segédőrnagyi beosztásban szolgált. 1747-es kapitányi rangra emelése sem járt megfelelő beosztással, és még főhadnagyi feladatokat is csak 1753-tól látott el. A hétéves háborúban kiemelkedő haditetteket hajtott végre, ezek során 1758-ban és 1759-ben megsebesült, 1760-ban fogságba esett, de 1761-ben kicserélték. Fogságba esésekor már kapitányi beosztásban volt. Kiemelkedő katonai teljesítményét, protestáns lévén — a Szent Lajos-rend helyett, mivel az csak katolikusok számára volt adományozható —, az azzal egyenértékűnek minősített Vitézségi Kereszttel ismerték el 1762-ben. 1763-tól századparancsnokként szolgált 1779-es nyugállományba vonulásáig.⁹⁵

Kádár Péter 1716-ban Debrecenben született. 1735-ben lépett szolgálatba az Esterházy-ezred közhuszáráként. Az osztrák örökösödési háborúban vitézül küzdött, kétszer megsebesült, így 1743-ban tizedesből kornétássá, majd 1745. január 13-án főhadnaggyá léptették elő. A hétéves háborúban újra kiválóan helytállt, bátorsága mellett három további sebesüléssel is érdemeket szerzett, így 1762-ben, mivel protestáns volt, a Szent Lajos-rendnek megfelelő Vitézségi Keresztet nyerte el. Ezt követően fogságba esett. Visszatérésére eddig még nem került elő forrás.⁹⁶

Horváth Ferenc 1729. december 19-én Szombathelyen született. 1746-ban állt be a Bercsényi-ezredbe közhuszárként. Néhány hónapi helytállással bizonyította képességeit, így 1747-től főhadnagyi rangot viselt, de csak kornétási beosztást látott el. A rendfokozatának megfelelő feladatok ellátásával 1749-ben bízták meg. 1756-tól segédőrnagy volt. A hétéves háborúban újra kiválóan küzdött, így 1759-ben kapitánnyá léptették elő, 1761-ben pedig századparancsnokká tették. További példamutató szolgálatellátásáért 1770-ben nyerte el a Szent Lajos-rendet. 1772. január 14-én őrnaggyá léptették elő, de továbbra is századparancsnokként szolgált eddig még ismeretlen időpontig.⁹⁷

Bercsényi Ferenc Antal, az ezredtulajdonos Bercsényi László fia, 1744. január 17-én Lunéville-ben született. Apja már gyermekkorában biztosította számára a tiszti rangot. A hétéves háborúban kapitányként századot vezényelt. Fivére korai halála után, 1762. március 2-án, átvette az ezredtulajdonosi jogkört. 1768-ban Commercy kormányzója lett. 1769. január 12-én a Szent Lázár-renddel, 1771. március 13-án a Szent Lajos-renddel tüntették ki. 1780. március 1-én brigadéroszá, 1784. január 1-én tábornokká nevezték ki. XVI. Lajos bizalmasaként az évben helyettes vezénylő tábornok lett, majd diplomáciai feladatokat látott el. 1791. október 24-én megvált a francia katonai szolgálattól, és Bécsen át Londonba távozott. Ott hunyt el 1811. január 25-én.⁹⁸

Beszterczey Pál 1711-ben született Besztercebányán. Főhadnagyként 1744-ben szökött át a Beausobre-ezredhez, ahol szolgálatot vállalt. Rangjának megfelelő beosztásba azonban csak a további hadjáratokban való bizonyítás után, 1748-ban helyezték. 1749-től a Bercsényi-ezred kötelékébe tartozott. A hétéves háborúban újra nagyszerűen helytállt, ezért 1762. április 3-án kapitánnyá léptet-

95 ASHA Xc—81, Yb—594, —598, Y8c—4.; *d'Ivry, O.*: i. m. 30. o.; *Reinach-Foussemagne, H.*: i. m. 453. o.; *Forster Gy.*: i. m. 135. o.

96 ASHA Xc—81, —82, Y8c—12.; *Reinach-Foussemagne, H.*: i. m. 609. o.; *Forster Gy.*: i. m. 132. o.

97 ASHA Xc—81, Yb—594, —598, Y8c—3, —4, —20.; *d'Ivry, O.*: i. m. 30. o.; *Choppin, H.*: i. m. 130. o.; *Reinach-Foussemagne, H.*: i. m. 605. o.; *Forster Gy.*: i. m. 132. o.

98 ASHA MC—2998/1, Xc—81, Yb—594, —598, Y8c—2.; *Aubert, F.-A.*: i. m. XLVIII. és köv. o.; *Rupelle, J. Comte de la.*: i. m. 62. és köv. o.; *Reinach-Foussemagne, H.*: i. m. 737. o.; *Forster Gy.*: i. m. 97. o.

ték elő és századparancsnokká tették. Kiváló teljesítményeiért 1772. január 14-én elnyerte a Szent Lajos-rendet. 1776-ban megvált a szolgálattól.⁹⁹

Palugyay István 1715. március 6-án született Magyarországon. Apja Palugyay Gábor (1688—?) alezredes volt. 1741-ben követte példáját, és a Bercsényi-ezred közhuszáraként lépett francia szolgálatba. Az osztrák örökösödési háborúban mutatott példás helytállása fiatal kora ellenére 1741-ben tizedesi, 1744-ben őrmesteri előléptetést eredményezett. A hétéves háborúban már tisztként vett részt, mivel 1756-ban kornétássá léptették elő. Újabb vitéz tettei, amelyek során háromszor megsebesült, 1759-ben másodfőhadnagyi, 1763. április 18-án főhadnagyi rangot eredményeztek. További kiváló szolgálatellátásáért 1774. március 3-án elnyerte a Szent Lajos-rendet. 1776-tól a Bercsényi-ezredben első főhadnagyként ismeretlen ideig szolgált.¹⁰⁰

Szombathelyi Ferenc László 1733. december 12-én Magyarországon született. Franciaországi katonai szolgálatát 1752-ben a Pollereczky-ezredben kezdte meg közhuszárként. 1755-ben őrmesterré, 1756-ban segédőrnaggyá léptették elő. A gyors előmenetel oka az, hogy személyében valószínűleg Pollereczky András ezredtulajdonos unokaöccséről van szó. A hétéves háborúban kiválóan küzdött, így ezredének 1758-as felosztatásakor a Bercsényi-ezredbe kerülve, főhadnagyi rangot kapott. További szolgálata során 1769. november 8-án kapitánnyá léptették elő, 1779. január 2-án pedig Szent Lajos-renddel tüntették ki. 1887. április 10-én vonult nyugállományba.¹⁰¹

Bodófalvi Badda Gábor 1740. február 11-én a Szatmár vármegyei Teremen született. Franciaországba 1752-ben érkezett, Pollereczky András ezredtulajdonos unokaöccseként az ő ezredében kezdett szolgálni kornétásként. Ezredének a felosztatásakor, 1758-ban, átkerült a Turpin-ezredbe. A hétéves háborúban nagyszerűen helytállt, így 1760-ban másodfőhadnaggyá, 1763-ban főhadnaggyá léptették elő. 1764-ben áthelyezték a 2. Esterházy-ezredbe, majd 1766-tól századparancsnokként újra a most már Chamborant-nevet viselő ezredben szolgált. Kiváló szolgálatellátásáért, mint protestánst, 1781. augusztus 12-én a Szent Lajos-rend helyett a Vitézségi Kereszttel tüntették ki, 1782. március 10-én pedig őrnaggyá léptették elő. Franciaországi szolgálatát a Nagy Francia Forradalom alatt is folytatta, akkor már alezredesi rangban.¹⁰²

Székely Mihály 1728. szeptember 15-én született Magyarországon. 1758-ban érkezett Franciaországba és beállt közhuszárként a Bercsényi-ezredbe. A hétéves háborúban az év során mutatott helytállása alapján kornétássá léptették elő, további példamutató küzdeniakarása elismeréseként 1761-ben, amikor megsebesült, másodfőhadnagyi rangot kapott. 1762. április 4-én, 50 huszár élén felderítést végezve, Hannoverben öt fej- és két karsebbel, leszakított füllel, holt-nak vélve maradt a csatatéren. Felépülve, 1763-ban főhadnaggyá léptették elő. 1764-ben az akkor felállított 2. Esterházy-ezredbe helyezték át, ahol 1773. január 26-tól kapitánnyként szolgált. További szolgálata során tanúsított érdemeiért 1782. március 10-én elnyerte a Szent Lajos-rendet. 1788-ban osztályparancsnokká nevezték ki, szolgálatát a Nagy Francia Forradalom után is folytatta.¹⁰³

99 ASHA Xc—81, Yb—594, Y8c—4.; *d'Ivry, O.*: i. m. 29. o.; *Reinach-Foussemagne, H.*: i. m. 452. o.; *Forster Gy.*: i. m. 135. o.

100 ASHA Yb—594.; *d'Ivry, O.*: i. m. 334. o.

101 ASHA Xc—80, —81, Yb—594, —598, Y8c—3.; *d'Ivry, O.*: i. m. 51. o.; *Reinach-Foussemagne, H.*: i. m. 629. o.

102 ASHA Xc—80, —82, —83, Yb—595, —596, —599, —600, Y8c—6.; *Choppin, H.*: i. m. 148. o.; *Reinach-Foussemagne, H.*: i. m. 619. o.; *Forster Gy.*: i. m. 140. o.

103 ASHA Xc—81, —83, Yb—594, —596, —602, Y8c—11.; *Choppin, H.*: i. m. 109. o.; *Reinach-Foussemagne, H.*: i. m. 618. o.; *Forster Gy.*: i. m. 106. o.

Esterházy Bálint László 1740. október 22-én a franciaországi Viganban az ezredtulajdonos Esterházy Bálint József fiaként született. Apja halálát követően, mint Bercsényi László nevelt fia, 1752-től tisztii rangban a Bercsényi-ezredben szolgált. 1756-ban, kapitánnyá előléptetve, részt vett a hétéves háború küzdelmeiben. Kimagasló képességei révén 1761-től a Turpin-, majd a Bercsényi-, végül a Légion Royale-ezred vezénylő ezredesként tevékenykedett. 1764. február 10-én ezredtulajdonossá nevezték ki és felállíthatta ezredét. 1770. január 1-én brigadérosi kinevezést nyert, 1778. június 1-től normandiai és bretagnei helyettes ellátási biztos volt. 1780. március 1-én tábornokká nevezte ki XVI. Lajos, akinek bizalmasává vált. Ezzel egyidőben lovassági főfelügyelő lett. 1781. április 24-én elnyerte Rocroy kormányzói tisztét és a Szent Lélek-rendet. 1783. június 8-án kapta meg a Szent Lajos-rendet is. 1787. október 9-én az udvari haditanács tagja lett. A Nagy Francia Forradalom kitorésésétől diplomáciai feladatokat látott el az uralkodó megbízásából, így jutott Szentpétervárra, ahonnan nem tért vissza. Ott hunyt el 1805. július 23-án.¹⁰⁴

Boday Antal 1725-ben Sümegben született. 1744-ben állt francia szolgálatba a Dávid-ezred közhuszáráként. Az osztrák örökösödési háborút végigküzdvé, 1751-ben áthelyezték a Pollereczky-ezredbe, ahol 1756-ban őrmesterré léptették elő. Még az évben visszahelyezték korábbi, most már Turpin-nevet viselő ezredébe. A hétéves háborút altisztként küzdötte végig. Csak 1772-ben léptették elő kornétássá, majd 1782. március 10-én főhadnaggyá. Hosszú szolgálatának elismeréseként 1787. április 12-én nyerte el a Szent Lajos-rendet.¹⁰⁵

Megismerve a 35 magyar férfi vázlatos életútját, szükségesnek vélünk még egy rövid összegzést. Mindenekelőtt arról kell szólnunk, hogy a Szent Lajos-rend zárt számú kitüntetés volt, lovagkeresztjét egy időben 3000 fő viselhette, bármennyi volt is a kiemelkedő katonai teljesítményt felmutató. Ez pedig nem lehetett kevés abban a francia hadseregben, amely a század nagy háborúiban százezres nagyságrendű volt. Így értékelve, különösen jelentős, hogy 1385 ismert életpályájú magyar közül 35 elnyerhette a választott hazájában teljesített katonai szolgálata során. E 2,54⁰/₀-os arány kiemelkedőnek mondható. Különösen az, ha röviden áttekintjük a kitüntetés idején viselt rendfokozat szerinti csoportosítást:

<i>Rendfokozat a Szent Lajos-rend elnyerésének időpontjában</i>	<i>Fő</i>	<i>Százalék</i>
főhadnagy	7	20,00
kapitány	17	48,56
őrnagy	4	11,43
alezredes	1	2,86
ezredes	4	11,43
brigadéros	1	2,86
tábornok	1	2,86
Összesen:	35	100,00

Elgondolkodtató e táblázat alapján, hogy — a kor szokása szerint — a tényleges harcéri szolgálatot adó, a fegyveres küzdelemben a katonák soraiban közvetlenül részt vevő főhadnaggyok és kapitányok adják a kitüntetettek döntő

104 ASHA MC—2826/1, Xc—80, —81, —83, Yb—596, —602, Y8c—2.; *Esterházy, V.*: i. m. 3. és köv. o.; *Ivry, O.*: i. m. 30. o.; *Choppin, H.*: i. m. 219. o.; *Reinach-Foussemagne, H.*: i. m. 620. o.; *Forster Gy.*: i. m. 73. o.; *Franjou E.*: i. m. 3. és köv. o.

105 ASHA Xc—82, Yb—595, —599, Y8c—6, —20.

többségét, 68,56⁰/₀-át, míg az ezred- vagy magasabb törzsekhez tartozók csak jóval kisebb hányadot. Ez egyértelműen annak a bizonyítéka, hogy nem a személyes összeköttetés, a kérvényezés, az udvari intrika, hanem valóban a katonai teljesítmény volt e 35 magyar katona elismerésének az alapja. Ennek a francia udvar részéről méltóképpen értékelt kimagasló katonai teljesítménynek a felmutatására az adataink szerint francia szolgálatban állt 193 tiszt 18,13⁰/₀-ának volt módja, vagyis közülük gyakorlatilag minden ötödik bekerült a francia hadseregben elismerést szerzettek szűk csoportjába.

Ertékelhetjük a Szent Lajos-renddel kitüntetettek csoportját abban a vonatkozásban is, hogy hadiállapotban, vagy békeidőben érdemelték-e ki. Ennek megfelelően a következő képet kapjuk:

<i>A kitüntetésre érdemesítő alkalmak</i>	<i>Fő</i>	<i>Százalék</i>
spanyol örökösödési háború	2	5,71
francia—spanyol háború	1	2,86
lengyel örökösödési háború	5	14,28
osztrák örökösödési háború	11	31,43
hétéves háború	8	22,86
ezt követő békeidőszak	8	22,86
<i>Összesen:</i>	<i>35</i>	<i>100,00</i>

Egyértelműen világos az eredmény: a kor háborúi közti békeidőben nincs kitüntetésre méltatott katonai teljesítmény. Ellenben az összes kitüntetettek 77,14⁰/₀-a az öt háborúban mutatott olyan példás helytállást, amely kitüntetéshez vezetett. A következő harminc esztendő pedig még további 8 személynek nyújtott módot, hogy megszerezhesse a Szent Lajos-rendet. Ismét az előző elemzés nyer igazolást: a kitüntetés megszerzésében elsődleges valóban a harctéri magatartás volt, abban — a magyarok esetében — elhanyagolható volt a személyes kapcsolat és az egyéb befolyásoló tényező.

Ezek után visszatérhetünk egy korábban már több ízben is érintett kérdéshez. Ilyen kimagasló katonai teljesítményt nem indokolhat csupán a zsoldoslét, a magyar virtus. Emögött feltétlenül más mozgatórugót kell keresnünk. Úgy véljük, ezt az a tény jelentette, hogy a francia udvar, a közös Habsburg-ellenség jegyében, egy évszázadon keresztül kapcsolatot keresett minden magyar függetlenségi erővel, és valamilyen formában mindvégig segítséget nyújtott. Ez a kuruc mozgalmak egész ideje alatt erősítette a Francia Királyságba vetett reményt, s ez maradt meg a kuruc mozgalmak elbukását követően is. A magyar tulajdonú francia huszárezredek léte pedig fokozottabban erősítette azt a hitet, hogy megújulhat még a kuruc mozgalom. Minderre építve, meggyőződésünk, hogy a kuruc mozgalmak történetének kutatása nem zárható le az 1711-es szatmári egyezséggel.

A további kutatások szorgalmazására befejezésül megismételjük azt a magyar hadtörténeti irodalomban mindeddig kellően nem méltányolt tény, hogy amíg a Pfalz birtokáért vívott háború során a 17. század végén a Habsburg-hadseregben mintegy 1200 magyar huszár lehetett, a szemben álló francia haderőnél számításaink szerint 50 magyar huszár szolgált. A spanyol örökösödési háborúban a nyugati hadszíntéren mintegy 250 franciaországi magyar huszárral harcolhatott az összesen mintegy 4200 Habsburg-szolálatban álló magyar huszárral szemben, akik közül azonban sokat elvontak a Rákóczi-szabadságharc elleni küzdelemhez. A lengyel örökösödési háborúban 7200 Habsburg-zsoldot élvező magyar huszárral körülbelül 500 franciaországi vette fel a harcot. A osztrák örökösödési háborúban a Habsburg-hatalomért mintegy 12 000 magyar huszárt küldtek

uraik hadba, míg a francia hadsereg kötelékében önként legalább 1000 magyar harcolt e hatalom ellen. A Habsburg—Bourbon együttműködés idején a Habsburg-hadseregben továbbra is 12 000 fő küzdött, de a franciaországiak száma 300 főre csökkent. Vagyis a 18. század Habsburg-ellenes francia háborúi során az összes magyar huszár közül a francia hadseregben önként fegyveres szolgálatot vállalók aránya 4-ről 7,7⁰/₀-ra emelkedett, míg a Habsburg—Bourbon egymásrataláláskor 2,4⁰/₀-ra zuhant, ugyanakkor viszont a továbbra is Habsburg-ellenes háborút vívó porosz hadseregben emelkedett minden korábbi meghaladó szintre. Ez azonban már egy újabb tanulmány tárgyát képezi.

Jelen sorainkat befejezve Bercsényi Lászlónak, a 18. századi franciaországi magyar katonai emigráció kiemelkedő vezető egyéniségének a Habsburg-hadseregből dezertáltakra vonatkozó megállapítását ismételjük meg: „Minden magyar szökevény, aki határainkra érkezik, azt kéri, hogy az én ezredemben szolgálhasson, mert én vagyok az egyetlen, akit ismernek, és nekem tekintélyt szereztek azok a kegyek, amelyekkel engem elhalmoztak. A hazaszeretet olyan vonzódás, amely minden embert magával ragad.”¹⁰⁶ Ez a hazaszeretet vezethette az önkéntes franciaországi szolgálatot vállaló magyar huszárok zömét a Habsburg-szolgálat helyett a szemben álló félhez. Ugyancsak ez a hazaszeretet lehetett az a mozgatórugó, amelynek következtében a könnyűlovasság sajátos magyar válfajának, a huszárságnak a franciaországi megjelenésében és 18. századi fejlődésében döntő volt a magyar részvétel. E részvétellel kapcsolatosan ez az elemzés igyekezett rámutatni, hogy e tekintetben nem a magyarok létszáma volt az elsődleges, bár az sem elhanyagolható mértéket és arányt öltött, hanem a katonai mesterség magas fokú elsajátítása, a kiképzésben és harctevékenységekben tanúsított példamutató helytállás és tapasztalatátadás, vagyis a francia hadsereg kötelékében felmutatott és elsődlegesen a korszak háborúiban megnyilatkozott kimagasló katonai teljesítmény bizonyult döntőnek.

Йожеф Захар

ВЕНГЕРСКИЕ ГУСАРЫ ФРАНЦУЗСКОГО КОРОЛЕВСТВА XVIII ВЕКА

Историко-статистическое исследование

Резюме

Автор анализирует роль венгров в складывании и развитии своеобразной венгерской формы легкой кавалерии — гусарства во французской армии. Статья указывает, что в исторический период, начиная с тридцатилетней войны и вплоть до войны за австрийское наследство, Французское королевство в ходе серии войн против Габсбургов поддерживало систематическую связь с венгерскими силами, боровшимися за независимость и государственное единство, оказывало им дипломатическую поддержку, предоставляло им финансовую и военную помощь, более того, время от времени заключало с ними международные договоры. Поэтому в период после поражения отдельных движений за независимость в составе французской армии всегда появлялись беглые венгерские солдаты. После этого автор дает краткий обзор истории 17 французских гусарских полков, сформировавшихся в период с 1692 по 1792 гг.

Основная работа посвящена весу, роли венгров, служивших в гусарских полках. В статье сообщается, что в ходе войн того времени солдаты, дезертировавшие из армии Габсбургов, составляли основную массу стоящих на службе во французской армии. Автор также останавливается на оставшемся до сего времени в тени факте, согласно которому на турецко-венгерской границе того времени систематически появлялись венгерские офицеры-вербовщики, стоявшие на французской службе, и много венгров бежало из своей страны. В дальнейшем, на основе источников, обнаруженных в фондах по личным делам кадров французского Военного архива, автор статистическими методами анализирует данные выявленных 1385 венгерских гусаров.

Автор приходит к выводу, что основную массу венгерских военных эмигрантов составляли

неимушие, но значительным был также по своему весу и дворянско-аристократический слой. Поступление на службу во французскую армию в XVIII веке было непрерывным и постоянным, но особым масштабам оно достигло в период войн с Габсбургами, в то время как в период союза Бурбонов с Габсбургами снизилось до минимума.

Заключительная часть статьи рассматривает вопрос, насколько можно считать куруцами венгерских гусаров, бывших наемниками во французской армии. Наряду с изложением прочих соображений автор в связи с этим дает биографические очерки 35 венгерских офицеров и генералов, награжденных орденом Святого Людовика. Автор приходит к выводу, что численный состав и военные успехи венгерских гусаров, находившихся на военной службе во Французском королевстве XVIII века, не могут объясняться исключительно удачливыми венгров и тем, что наемничество давало им средства к существованию. Вековая связь французского двора с венгерскими силами борьбы за независимость и после поражения движения куруцев всё еще позволяла питать надежду на Французское королевство и на возобновление движения. Поэтому невозможно пренебрегать фактом притока во Францию лиц, разделявших куруцские взгляды таким образом исследование движения куруцев нельзя завершить сатмарским соглашением 1711 года.

József Zachar

UNGARISCHE HUSAREN DES FRANZÖSISCHEN
KÖNIGREICHES AUS DER ZEIT DES XVIII. JAHRHUNDERTS
HISTORISCH-STATISTISCHE STUDIE

Resümee

Der Autor untersucht in seiner Studie die Rolle des ungarischen Husarentums, die diese spezifische leichte Kavallerie mit ihrer Herausgestaltung in der französischen Armee und dann mit ihrer Entwicklung spielte. Er weist darauf hin, dass das französische Königreich in der vom dreissigjährigen Kriege bis zum österreichischen Erbfolgekrieg andauernden Periode, zu Zeiten der serienmässigen habsburgfeindlichen Kriege ständige Beziehungen zu den für die Unabhängigkeit und für die staatliche Einheit kämpfenden ungarischen Kräften unterhielt. Das Königreich leistete ihnen diplomatische Unterstützung, finanzielle und militärische Hilfe und schloss mit ihnen zeitweise sogar internationale Verträge ab. Demzufolge erschienen geflüchtete ungarische Soldaten immer nach den Niederlagen ihrer Unabhängigkeitsbewegungen im Verband der französischen Armee. Darauf folgend durchblickt der Verfasser die skizzierte Geschichte der zwischen 1692—1792 gebildeten 17 französischen Husarenregimenter.

Der sachliche Teil der Studie beschäftigt sich mit der Bedeutung und mit der Rolle der in den Husarenregimentern dienenden Magyaren. Er macht bekannt, dass die aus der habsburgischen Armee desertierten Militärs die Hauptmasse der im französischen Dienst stehenden fremden Soldaten während der Kriege des Epoche gaben. Er erörtert jene bisher unbekannte Tatsache, dass die im französischen Dienst stehenden ungarischen Werbungsoffiziere an der türkisch-ungarischen Grenze regelmässig erschienen und viele Magyaren auf ihre Wirkung aus der Heimat flüchteten. Im weiteren analysiert er auf Grund einer Quellenforschung der im französischen Kriegsarchiv befindlichen Personalakten die Daten von 1385 ungarischen Husaren mit statistischer Methode.

Der Autor zecht die Konsequenzen, dass die Besitzlosen die Mehrheit der militärischen Emigration bildeten. Auch Adligen und Aristokraten waren aber in ansehnlicher Anzahl unter den Emigranten vertreten. Der Eintritt in den französischen Dienst wiederholte sich im ganzen Jahrhundert regelmässig. Die Zahl nahm in erster Linie in den Zeiten des habsburgfeindlichen Krieger zu, und erreichte demgegen den Tiefpunkt um die Zeit der Allianz der Bourbonen und der Habsburger.

Am Ende der Studie beschäftigt sich der Verfasser mit der Frage, ob man die besoldeten Husaren der französischen Armee für Kurutzen ansehen kann? Neben den anderen Überlegungen legt er die Abrisse der Lebensläufe der 35, mit Orden von St. Louis ausgezeichneten ungarischen Generäle und Offiziere dar. Seiner Schlussfolgerung nach kann man die Anzahl und die militärischen Erfolge der im französischen Dienst stehenden ungarischen Husaren nur wenig mit dem Söldnerleben und dem Mannesmut erklären. Der französische Hof hielt Beziehungen jahrhundertlang zu der ungarischen Unabhängigkeitsbewegung unter und dies hielt wach die Hoffnung in Ungarn auf das französische Königreich und auf die Erneuerung der Bewegung von Kurutzen nach der Niederlage des Unabhängigkeitskampfes. Deswegen kann man die Forschungen der Bewegung der Kurutzen mit dem Frieden von Sztamár im Jahre 1711 nicht beenden.